

**Univerzita Pardubice**

**Fakulta filozofická**

**Bakalářská práce**

**2014**

**Chudobová Petra**

**Univerzita Pardubice**

**Fakulta filozofická**

**Vývoj školních budov v českých zemích od tereziánských reforem do roku  
1914 se zaměřením na Chotěbořsko**

**Petra Chudobová**

**Bakalářská práce**

**2014**

Univerzita Pardubice  
Fakulta filozofická  
Akademický rok: 2011/2012

## ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Chudobová**  
Osobní číslo: **H11107**  
Studijní program: **B7105 Historické vědy**  
Studijní obor: **Kulturní dějiny**  
Název tématu: **Vývoj školních budov v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1914 se zaměřením na Chotěbořsko**  
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

### Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Zamýšlená bakalářská práce se bude zabývat vývojem školních budov v regionu Chotěbořsko s důrazem na město Chotěboř. V úvodu práce bude na základě existující literatury stručně vylíčena historie základního školství v Čechách od tereziánských reforem do roku 1914. Archivní fondy budou pak základem dalších částí práce, v nichž bude nastíněn vývoj nižšího školství na Chotěbořsku v této době a především geneze školních budov příslušných škol na území Chotěbořska v kontextu dějin školství a dějin architektury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

**ADAM, P.,Königsmarková Z., Pavlíček S.** 140 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. Chotěboř: Město Chotěboř, 2009. ISBN 978-80-87330-02-9.  
**HANZAL, Josef,** Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775 - 1848, SAP 26, 1976, s. 221 - 260. Chotěbořsko. 1. sv, Školství. Chotěboř , Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN **LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel.** Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9  
**SOMR, Miroslav.** Dějiny školství a pedagogiky. Praha 1987. **ŠAFRÁNEK, Jan.** Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. a 2 díl, Praha 1919. **VESELÁ, Zdenka.** Příspěvek k dějinám českého školství. Praha 1984.

Vedoucí bakalářské práce:

**prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**  
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. srpna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2014**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.  
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.  
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Chotěboři dne 27. 6. 2014

Petra Chudobová

## **Anotace**

Tato práce se bude zabývat vývojem školních budov v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1914 se zaměřením na Chotěbořsko. V úvodu práce bude stručně vylíčen vývoj školství od tereziánských reforem do roku 1914. Dále bude práce pojednávat o vývoji školství na Chotěbořsku v této době a vývoji školních budov jednotlivých škol na území Chotěbořska.

## **Klíčová slova**

dějiny školství, školní budovy, Chotěbořsko, Chotěboř, Krucemburk, Libice, Přebyslav, reformy Marie Terezie, 1914

## **Tittle**

The development of school buildings in Czech lands from Theresian reform to 1914 with a focus on the area Chotěbořsko

## **Annotation**

This bachelor thesis is focused on the development of school buildings in Czech lands from Theresian reform to 1914 with a focus on the area Chotěbořsko. At the beginning it will be briefly the evolution of education reform from the Theresian reform to 1914. This bachelor thesis will also described the development of education on Chotěbořsko at this time and the development of school buildings of individual schools on the territory of Chotěbořsko.

## **Keywords**

the history of education, the school building, Chotěbořsko, Chotěboř, Krucemburk, Libice, Přebyslav, reforms of Maria Theresa, 1914

Úvod .....	1
1. Stručný vývoj nižšího školství v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1914 .....	5
2. Dějiny školství na Chotěbořsku od nejstarší doby do roku 1914.....	14
2.1. Nejstarší dějiny školství na Chotěbořsku od počátku do roku 1774.....	14
2.2 Dějiny školství na Chotěbořsku od roku 1774 do roku 1914 .....	16
3. Dějiny školních budov na Chotěbořsku.....	22
3.1 Obecné dějiny školních budov na Chotěbořsku.....	22
3.2 Vývoj školní budovy v Chotěboři od reforem Marie Terezie do roku 1914.....	27
3.3 Dějiny školní budovy v Kruceburku od reforem Marie Terezie do roku 1914.....	34
3.4 Dějiny školní budovy v Libici nad Doubravou od reforem Marie Terezie do roku 1914.....	38
3.5 Vývoj školní budovy v Přibyslavi od reforem Marie Terezie do roku 1914.....	40
3.5 Dějiny školní budovy evangelické školy v Kruceburku od reforem Marie Terezie do roku 1914.....	46
Závěr .....	50
Resumé.....	52
Seznam pramenů a literatury .....	53

## Úvod

Dějiny školních budov na Chotěbořsku od reforem Marie Terezie do roku 1914 jsou hlavním námětem mé bakalářské práce. Téma této práce sem si zvolila proto, že škola mě provází již velkou částí mého života. Poskytuje mi mnoho informací a vědomostí, které rozšiřují mé obzory. Vzdělání je pro mě nejdůležitější etapou mého života, jelikož na jeho základě se mi vytváří můj pohled na svět a také mé myšlení. Svě základní a střední vzdělání jsem získala na školách v městě Chotěboři, což je také jeden z důvodů zaměření této práce na oblast bývalého politického okresu Chotěboř, který se od roku 1884 skládal ze soudního okresu Chotěboř a soudního okresu Přibyslav.

Jejich dějiny jsou velmi bohaté a dochovalo se k nim značné množství pramenů ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. Ve vymezeném období zpočátku vývoj a vznik budov probíhal pomalu. Největší rozkvět vývoje školních budov nastává po roce 1805, kdy bylo vydáno Politické zřízení školské. Ve své práci se pokusím tento vznik a vývoj školních budov co nejlépe popsat. Kromě zvoleného tématu se ve své práci zabývám dějinami školství ve vymezeném období a dějinami školství na Chotěbořsku, protože jejich znalost je důležitá pro vývoj školních budov.

V první kapitole nazvané Stručný vývoj nižšího školství v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1914 se zabývám dějinami nižšího školství v českých zemích v uvedeném časovém období. K tomu jsem využila literaturu zabývající se tématem dějin školství v českých zemích. První knihou bylo dvousvazkové dílo Jana Šafránka Školy české. V prvním díle autor popisuje vývoj českého školství od jeho počátku po rok 1848.<sup>1</sup> Ve druhém díle popisuje vývoj školství od roku 1848 do roku 1914.<sup>2</sup> Toto dílo bylo pro tuto kapitolu stěžejní a nejvíce jsem z něho čerpala. Druhou knihou, ze které jsem čerpala, byla kniha od stejného autora Jana Šafránka Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895.<sup>3</sup> Třetí využitou knihou byla publikace Miroslava Somra Dějiny školství a pedagogiky.<sup>4</sup> Autor v ní popisuje vývoj školství a pedagogiky od počátku do konce 20. století. Nezabývá se jen českým školstvím, ale i školstvím a pedagogikou ve Francii, Německu, Anglii, Rusku, Československu a v socialistických zemích po druhé světové válce. Využila jsem kapitoly o školství od reforem Marie Terezie po první světovou válku v českých zemích. Čtvrtou knihou, kterou jsem využila, byla kniha od autorů Mileny Lenderové a Karla

---

<sup>1</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. díl, Praha 1919

<sup>2</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919.

<sup>3</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897.

<sup>4</sup> SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.



Rýdla Radostné dětství?<sup>5</sup> Publikace popisuje dítě a jeho dětství v Čechách v 19. století. Pro svou práci jsem využila pátou kapitolu s názvem Od jeslí k měšťance. Pátou použitou knihou byla publikace Karla Rýdla K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I.<sup>6</sup> Využila jsem z ní první kapitolu s názvem Nástin správy a organizace školství do roku 1918. Nakonec jsem také využila práci Karla Taubenska Rukověť školství obecného.<sup>7</sup> Autor v ní popisuje dějiny školství do roku 1890. Z jeho publikace jsem využila kapitoly o školních budovách, jejich využití a vybavení podle ministerského nařízení z roku 1888.

V druhé kapitole s názvem Dějiny školství na Chotěbořsku od nejstarší doby po rok 1914 se zabývám dějinami školství na Chotěbořsku v uvedeném časovém úseku. Rozdělila jsem ji do dvou podkapitol. V první se zabývám školstvím na Chotěbořsku od jeho počátku do roku 1774, v druhé se zabývám dějinami školství na Chotěbořsku od roku 1774 do roku 1914. K této kapitole jsem využila školních kronik uložených ve Státním okresním archivu, a pak také publikaci s názvem Chotěbořsko Školství I.<sup>8</sup> Vydaná byla roku 1910 Okresní školní radou v Chotěboři při tehdejší hejtmanské správě Chotěboř. Kniha se zabývá školstvím a školami na území politického okresu Chotěboř, který v té době tvořil i dnešní okres Přibyslav. Ke své práci jsem využila skoro celou tuto publikaci.

Ve třetí kapitole s názvem Dějiny školních budov na Chotěbořsku popisují v první podkapitole obecné dějiny školních budov. K tomu jsem využila kroniky jednotlivých škol uložené ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. První je kronika školy v Čachotíně<sup>9</sup>, druhá kronika školy v Jitkově<sup>10</sup>, třetí kronika školy ve Stříbrných Horách<sup>11</sup>, čtvrtá kronika školy v Klouzovech<sup>12</sup> a pátá kronika školy ve Vepříkově.<sup>13</sup> Také jsem použila již zmiňovanou publikaci Chotěbořsko Školství I.<sup>14</sup> V dalších podkapitolách se věnuji dějinám školních budov čtyř největších škol na Chotěbořsku a jedné evangelické školy.

V druhé podkapitole popisují vývoj školní budovy v Chotěboři. Věnuji se školním budovám, které se pro tuto školu stavěly, tak i jejich přístavbám a opravám. Využila jsem školní kroniky zdejší školy uložené ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. První

---

<sup>5</sup> LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9.

<sup>6</sup> RÝDL, Karel. K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I.: (1774-1989). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-322-5.

<sup>7</sup> TAUBENEK, Karel. Rukověť školství obecného. Praha: I. L. Kober, 1892.

<sup>8</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.

<sup>9</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Čachotín. Pamětní kniha lokální školy. Kniha č.1. Čachotín 1847-1892.

<sup>10</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Jitkov. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Jitkov 1894-1909. s. 1.

<sup>11</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Národní škola Stříbrné Hory. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Stříbrné Hory 1879-1915.

<sup>12</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Klouzovy. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Klouzovy 1897-1934.

<sup>13</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Vepříkov. Kronika školy. Kniha č. 2. Vepříkov 1892-1918.

<sup>14</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.

kronika pochází z let 1844 – 1891<sup>15</sup>, druhá z let 1892 – 1906<sup>16</sup> a třetí z let 1906 – 1940.<sup>17</sup> Dále jsem použila fond s názvem České gubernium - Školní fase pro zjištění příjmů učitele, který je uložen v Národním archivu.<sup>18</sup> Z archivu Městského muzea Chotěboř jsem využila městské účty z roku 1911<sup>19</sup>, 1912<sup>20</sup>, 1913<sup>21</sup> a 1914<sup>22</sup>. Také jsem využila Pamětní knihy města Chotěboře vydané knižně.<sup>23</sup> Dále jsem použila již zmiňovanou publikaci Chotěbořsko Školství I.<sup>24</sup> A knihu od Petra Pavlíčka a Zdeňky Königsmarkové 140 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři, která se věnuje dějinám školy v Buttulově ulici od jejího počátku po začátek 21. století.<sup>25</sup> Nakonec jsem použila článek z chotěbořského Echa od Jaroslava Tichého, který se zabývá též dějinami školy v Chotěboři.<sup>26</sup>

Ve třetí podkapitole se věnuji dějinám školní budovy v Krucemburku. Popisují zde stejné věci jako v podkapitole o školní budově v Chotěboři. Použila jsem kroniku školy z let 1880-1936 uloženou ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě.<sup>27</sup> Dále jsem využila fond Okresní školní rady v Chotěboři, kde jsem čerpala informace o školních výdajích za rok 1874, 1875, 1876, 1877 a 1878.<sup>28</sup> Nakonec jsem využila fond České gubernium - Školní fase.<sup>29</sup>

Ve čtvrté podkapitole popisují dějiny školní budovy v Libici nad Doubravou. Popisují zde stejné věci jako u předešlých podkapitol o školních budovách v Chotěboři a

---

<sup>15</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891.

<sup>16</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Památní kniha. Kniha č. 2. Chotěboř 1892 – 1906.

<sup>17</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Památní kniha. Kniha č. 3. Chotěboř 1906 - 1940.

<sup>18</sup> Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 53. Karton číslo 53.

<sup>19</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Účet příjmů a vydání, důchodu obecního, fondu chudinského a školní obce Chotěboře za správní rok 1911. Chotěboř 1912.

<sup>20</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Účet závěrečný důchodu obecního, fondu chudinského a školního města Chotěboře za rok 1912. Chotěboř 1913.

<sup>21</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Město Chotěboř. Závěrečný účet za rok 1913. Chotěboř 1914.

<sup>22</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Město Chotěboř. Závěrečný účet za rok 1914. Chotěboř 1915.

<sup>23</sup> ADAM, Petr; PAVLÍČEK, Stanislav. Pamětní knihy města Chotěboře II. díl: chotěbořské kroniky z let 1939 – 1979. Chotěboř: Město Chotěboř, 2010. ISBN 978-80-87330-05-0.

<sup>24</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.

<sup>25</sup> ADAM, P., Königsmarková Z., Pavlíček S. 140 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. Chotěboř: Město Chotěboř, 2009. ISBN 978-80-87330-02-9.

<sup>26</sup> TICHÝ, Jaroslav. 125 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. In Chotěbořské echo. Měsíčník městského úřadu. IV/1995.

<sup>27</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Krucemburk. Pamětní kniha školy krucemburské. Kniha č. 1. Krucemburk.

<sup>28</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Okresní školní výbor Chotěboř. Chotěboř 1861-1893. Karton č. 44. Školní výdaje obecné školy v Kruceburku.

<sup>29</sup> Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 27. Karton číslo 63.

Krucemburku. Při psaní této kapitoly jsem využila školní kroniku školy z let 1858 – 1927<sup>30</sup> a fond České gubernium - Školní fase.<sup>31</sup> Také jsem využila publikaci Chotěbořsko Školství I.<sup>32</sup>

V páté podkapitole se věnuji dějinám školy v Přibyslavi. Nejprve jsem použila školní kroniky z let 1822 – 1874<sup>33</sup> a 1875 – 1902 uložené ve státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě.<sup>34</sup> Dále jsem využila fond Okresní školní rady v Chotěboři, kde jsem našla popis školy.<sup>35</sup> Nakonec jsem ještě využila publikaci Chotěbořsko Školství I.<sup>36</sup>

V poslední šesté podkapitole se věnuji dějinám školní budovy evangelické školy v Krucemburku. Použila jsem školní kroniku z let 1890-1923 uloženou ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě<sup>37</sup> a již dříve zmiňovanou publikaci Chotěbořsko Školství I<sup>38</sup>.

---

<sup>30</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Libice nad Doubravou. Pamětní kniha farní školy v Libici. Kniha č. 1. Libice nad Doubravou 1858-1927.

<sup>31</sup> Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventurní číslo 43. Karton číslo 67.

<sup>32</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.

<sup>33</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav. Pamětní kniha Obecní školy Přibyslav. Kniha č. 1. Přibyslav 1822 – 1874.

<sup>34</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav. Pamětní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839.

<sup>35</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Okresní školní výbor Chotěboř. Chotěboř 1869-1949. Karton č. 36. fol. 45 – 48. O měšťanské škole chlapecké v Přibyslavi.

<sup>36</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.. s. 131 – 132.

<sup>37</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Obecná evangelická škola Krucemburk. Pamětnice evangelické školy. Kniha č. 1. Krucemburk.

<sup>38</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.

## 1. Stručný vývoj nižšího školství v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1914

Císařovna Marie Terezie jako první přikročila k reformám školským. Dne 6. prosince 1774 vešel v platnost Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy v císařských královských zemích dědičných neboli Tereziánský školní řád; jehož tvůrcem byl Johann Ignaz von Felbiger.<sup>39</sup> Měl 79 paragrafů. Školství se tak dostalo pod správu státu. Dozor nad ním vykonával nejdříve zemský školní úřad, poté dvorská studijní komise zřízená roku 1760. Zrušena byla roku 1790. Nižším článkem správy byly zemské studijní komise. V okrese spravoval školy vikář nebo děkan, nad triviálními školami místní farář s hospodářskou funkcí a školní dozorce s administrativní funkcí.<sup>40</sup>

Školním řadem byla nařízena všeobecná vzdělávací povinnost od šesti do dvanácti let. Dále řád prikazoval návštěvu opakovacích hodin po skončení šestileté základní výuky pro chlapce do osmnácti a pro dívky do patnácti let. Od roku 1823 byla povinnost opakovacích hodin pro obě pohlaví jen do patnácti let.<sup>41</sup> Školní povinnost nebyla od úplného začátku nijak sankciována, navíc existovaly úlevy pro venkovské děti od devíti do dvanácti let v letních měsících, kdy je rodiče potřebovali při hospodářských a zemědělských pracích.<sup>42</sup>

Roku 1775 vyšla příručka pro učitele Methodenbuch neboli Kniha metodní psaná německy. Její český překlad se objevil až roku 1824 jmenující se Kniha metodní nebo navedení k dokonalému vedení učitelského úřadu pro učitele na triviálních a hlavních školách.<sup>43</sup>

Při každé faře byla zřízena škola triviální, při filiálním kostele škola filiální, v každém kraji škola hlavní a v sídle školní komise škola normální vzorová pro ostatní. Náklady na triviální školy nesli obce a šlechta. Na triviálních školách se vyučovalo náboženství, čtení, psaní, počítání, navedení k rozšafnosti a hospodářství. Děvčata se měla učit šít a plést. Vyučovacím jazykem byla čeština. Tyto školy byly většinou smíšené. Na školách hlavních k triviu přibýly základy latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení, geometrie, hospodářství a industrie. Zde se již hlavním vyučovacím jazykem stala němčina.<sup>44</sup> Při školách

<sup>39</sup> VESELÁ, Zdenka. Příspěvek k dějinám českého školství. Praha 1984. s. 9

<sup>40</sup> SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 153 - 154

<sup>41</sup> LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9. S. 172 – 175

<sup>42</sup> SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 153

<sup>43</sup> LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9. S. 172 – 173

<sup>44</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. díl, Praha 1919. s. 140 – 141.

normálních vznikaly kurzy pro učitele neboli preparandy, trvaly od tří, čtyř až do šesti měsíců. Tyto kurzy začaly později vznikat i při školách hlavních.<sup>45</sup>

Na konci vlády císařovny Marie Terezie roku 1780 se v Čechách nacházelo čtrnáct hlavních škol a 1 891 triviálních škol.<sup>46</sup>

Ferdinand Kindermann se zajímal o vzdělání, hlavně o jeho praktické aspekty. Proto ve svém programu stanovil obsah výuky. Jeho program byl schválen a přijat dne 28. prosince 1780.<sup>47</sup> Staral se také o vydávání učebnic.<sup>48</sup>

Za císaře Josefa II. roku 1781 byly zavedeny tresty za nedodržování školní docházky. Stejného roku byl díky tolerančnímu patentu umožněn vznik evangelických škol. Dále nařídil, že v místě, kde v obvodu půl hodinovém bylo devadesát až sto dětí školou povinných, měla být zřízena škola. Patrony jednotlivých škol se stali páni příslušných panství, kteří měli školy zřizovat a vydržovat. Roku 1786 byli ustaveni krajští školní komisaři.<sup>49</sup> Na konci vlády Josefa II. v roce 1790 bylo v Čechách dvacet osm hlavních i městských škol a škol triviálních bylo dva tisíce pět set.<sup>50</sup>

Císař František I. zřídil opravnou dvorskou studijní komisi ve Vídni roku 1805, pod kterou spadalo školství od té doby. Výsledkem její práce bylo vydání Politického zřízení německých škol, pro c. k. rakouské provincie s výjimkou Uher, Lombardska, Dalmácie a Benátska.<sup>51</sup> Tento zákon (neboli Schulkodex) platil od následujícího roku.<sup>52</sup> Od té doby školství spravoval stát a církev měla jen kontrolní funkci. Při každé faře se měla nacházet škola, v místě kde nebyla, mohla být ponechána jen v případě, že se obešla bez státních peněz a vydržovala ji sama jen vrchnost či obec.<sup>53</sup> Zákon pevně stanovil začátek a konec školního roku. Vyučování probíhalo každý den kromě neděle.<sup>54</sup>

Nadále zůstaly tři druhy nižších škol (triviální, hlavní, normální). Úlevy ve školní docházce zůstaly zachovány a to z důvodu zemědělské práce, chudoby či velké vzdálenosti.

---

<sup>45</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. díl, Praha 1919. s. 160.

<sup>46</sup>SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 154 - 155

<sup>47</sup>LENEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9. S. 171 – 172.

<sup>48</sup>SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 155,

<sup>49</sup>Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 11.

<sup>50</sup>SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 155.

<sup>51</sup>Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 11.

<sup>52</sup>LENEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9. S. 176.

<sup>53</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. díl, Praha 1919. s. 222 – 223.

<sup>54</sup>LENEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9. S. 177.

Chudé děti byly osvobozeny od placení školného.<sup>55</sup> Na venkově mohly být smíšené třídy, ve městech měla být aspoň jedna oddělená třída. Na jednu učebnu připadal jeden učitel, pro další učebny přiřazeni pomocníci učitelovi. Opakovací hodiny měly být zakončeny obdržáním vysvědčení, jinak žák nemohl být přijat do učení.

Poprvé se zákon z roku 1805 zabíral školními budovami. Uvnitř budovy měly být prostorné učebny podle počtu tříd opatřené vnitřními okny, kamny, stolkem pro učitele, velkou tabulí, skříní na knihy, dvěma židlemi pro místního faráře i dozorce a školními lavicemi, které bývaly pro šest žáků. Dále se ve školním domě měly nacházet byty pro učitele a jeho pomocníky také dle jejich počtu oddělené od vyučovacích místností. Vnitřní zařízení, opravy a udržování školní budovy financovala šlechta s patronem. Místo pro stavbu školního stavení hradila obec s vrchností stejným dílem. Lokalita pro budovu měla být suchá, světlá, vzdušná, vzdálená od močálů, kovářských a klempířských dílen. Šlechta zařizovala stavební materiál, patron řemeslné práce, obec tažní a ruční robotu. Okresní školní dozorce čili vikář měl za povinnost jednou ročně prohlédnout školu, zhodnotit stav budovy a zásob dříví.

Školství se od té doby pomalu rozvíjelo, pomalý byl i vznik nových škol a docházka se jen mírně zlepšila.<sup>56</sup>

Za vlády Ferdinanda V. bylo dne 23. března 1848 zřízeno ministerstvo veřejného vyučování, které nahradilo zrušenou studijní dvorskou komisi.<sup>57</sup> O rok později bylo přejmenováno na ministerstvo kultu a vyučování.<sup>58</sup> Zrušeno bylo Říjnovým diplomem v roce 1860<sup>59</sup> a následně bylo obnoveno o sedm let později.<sup>60</sup> Školy triviální byly roku 1848 prohlášeny za národní. Vyučovalo se na nich mateřským jazykem. Pravidla o udržování a o tom, jak má škola vypadat, zůstala stejná. Jen náklad na stavbu školního stavení se od té doby rozděloval mezi obec a velkostatek podle poměru stanoveného i pro jiná obecní břemena.<sup>61</sup> Roku 1849 byly zavedeny dvou až tříleté měšťanské školy rozšiřující školy obecné.<sup>62</sup>

Nakonec za císaře Františka Josefa I. od roku 1854 školné za žáky městských škol vybíral městský správce a za žáky na venkovských školách obec, tuto činnost převzali od učitele, který ji vybíral předtím.<sup>63</sup> Roku 1855 byla podepsána smlouva mezi církví a státem

<sup>55</sup> LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9. S. 179.

<sup>56</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. díl, Praha 1919. s. 222 – 223.

<sup>57</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 5.

<sup>58</sup> Tamtéž. s. 46.

<sup>59</sup> Tamtéž. s. 175.

<sup>60</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 226.

<sup>61</sup> Tamtéž. s. 67 – 71.

<sup>62</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897. s. 126.

<sup>63</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 184.

(konkordát), kdy církev opět převzala správu nad všemi školami. Roku 1864 vyšel zemský zákon o jazykové rovnoprávnosti na školách národních a středních, jimž byl dán český a německý jazyk na stejnou úroveň.<sup>64</sup> Na škole se mělo vyučovat jedním z nich a druhý byl nepovinný.<sup>65</sup>

Dne 14. května 1869 vešel v platnost říšský zákon, jehož oficiální název byl Zákon, kterým se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných, též nazývaný Hasnerův či Květnový. Školství bylo definitivně odděleno od církve, které zůstalo jen vedení náboženského vyučování. Nejvyšší dozor vykonávalo ministerstvo vyučování, pod ním vykonávaly správu zemské, okresní a místní školní rady.<sup>66</sup> Místní školní rady se staraly o stavbu, udržování školní budovy a financování školy.<sup>67</sup> Ustanoven byl okresní školní dozorce, jenž dvakrát do roka vykonával návštěvu nad školami. Nad okresními školními inspektory byl zemský školní inspektor.<sup>68</sup> Byla zavedena nekonfesijní škola, církev získala právo zřizovat soukromé školy pro děti příslušného vyznání.<sup>69</sup>

Školní docházka byla rozšířena na osm let, tedy od šesti do čtrnácti.<sup>70</sup> K předmětům dosud vyučovaným na školách obecných přibyl přírodopis, přírodopyt, dějepis, zeměpis, geometrie, kreslení, zpěv, ruční práce pro dívky a tělocvik pro chlapce povinný, pro dívky nepovinný. Obecné školy byly prohlášeny za veřejné.<sup>71</sup>

Měšťanská škola byla povýšena na úroveň vyšší než škola obecná. Měla připravovat děti na zaměstnání v zemědělském a průmyslovém odvětví, na studium učitelských ústavů a odborných školách, jež nepožadovaly absolvování středního vzdělání. K předmětům vyučovaným na obecných školách se zde ještě vyučovalo krasopisu, nepovinně jazyku německému, francouzskému a hraní na housle. Byla o třech ročnících a mohla se spojit se školou obecnou, kde navazovala na její pátou třídu. Chlapci a dívky se zde oddělili

---

<sup>64</sup> RÝDL, Karel. K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I.: (1774-1989). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-322-5. s. 8.

<sup>65</sup> SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 154.

<sup>66</sup> RÝDL, Karel. K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I.: (1774-1989). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-322-5. s. 9 – 10.

<sup>67</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 268 – 269.

<sup>68</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897. s. 173 – 175.

<sup>69</sup> SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 165.

<sup>70</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 262.

<sup>71</sup> ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897. s. 163 -164.

v samostatné třídě.<sup>72</sup> Tzv. preparandy neboli učitelské ústavy byly určeny přímo pro učitele měšťanských a obecných škol a rozšířeny na čtyři roky.<sup>73</sup>

Škola měla být zřízena tam, kde v okruhu 800 metrů je více jak 40 dětí po dobu pěti let školou povinných. Od počtu 40 do 80 dětí měla být škola o jedné třídě, druhá třída měla přibýt při větším počtu, nad 160 dětí měla být zřízena třída třetí, nad 240 dětí měla být rozšířena o čtvrtou a stejným způsobem se postupovalo dále. O školu měla pečovat obec, náklad na školu byl rozvržen mezi obec, okres i stát. Obec se starala o zřizování, udržování, nájem, topení, osvětlení, čištění, nábytek, byt správce, zahradu a tělocvičnu. Okres měl na starosti platy učitelů, školní pomůcky, knihy do školních knihoven, okresní konference a cestovné svých členů.<sup>74</sup>

Školní budova měla být nejlépe ve středu obce, na volném prostoru, na vyvýšeném a suchém místě, daleko od hluku, silnice i hlučných a zapáchajících živností. Postavena měla být z kamene, s břidlicovou či taškovou střechou, velkými a dostatečně početnými okny se sklapovacími okenicemi a hromosvodem. V případě víceposchoďové budovy měly být schody opatřeny opěradly. Učebny měly dané rozměry: výška 3,8 až 4,5 metru, délka 8 až 12 metrů. Dveře se měly otevírat ven. V každé třídě se měla nacházet regulovaná kamna a teploměr. Teplota nesměla překročit spodní hranici 14 – 15°C. Dále v učební místnosti měla být tabule, obraz panovníka, náboženský symbol, mírně vyvýšené podium se stolem a židlí pro učitele, skříň na práce od žáků, lavice pro dvě děti bez hran, věšáky či skříně na šatstvo, umyvadlo, počítadlo. Ve víceřídnicích školách se měl nacházet kabinet pro školní pomůcky, sborovna či ředitelna, knihovna a tělocvična. Kde nebyla krytá tělocvična, mělo být aspoň venkovní cvičiště. Záchody se měly zřídit v přístavku spojeném s budovou školní krytou chodbou. Každá škola měla mít zahradu pro učitele i pro žáky. Pitná voda pro školu měla být zajištěna kašnou či vlastní studní s pumpou.<sup>75</sup>

Stavba budovy příslušela obci. Ta musela najít místo, zhotovit program, plán stavby i rozpočet. Poté je měla předložit okresní školní radě, která musela místo s komisí ohledat a vše ostatní schválit. Po jejím postavení měla následovat kolaudace, jež rozhodovala o povolení vyučování v nové budově.<sup>76</sup>

---

<sup>72</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, s. 193 -194.

<sup>73</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 290.

<sup>74</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897. s. 176 -177.

<sup>75</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919. s. 267 – 268.

<sup>76</sup>ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897. s. 178.



Dne 12. března 1888 bylo vydáno ministerské nařízení, které se také zabývalo školními budovami. Ohledně místa pro stavění zůstalo vše stejné, jen od teď navíc musel vybranou lokalitu ohlédnout a schválit lékař v ohledu zdravotním. Budova měla být postavena z dobrého materiálu. Přízemí budovy se mělo vyvýšit aspoň 0,63 metrů nad zem. Zdivo mělo být dosti silné pro případ potřeby postavit další patro. Každá školní stavba musela být pojištěna proti požáru a opatřena hromosvodem. Ve škole nesměly být jiné místnosti kromě těch, jež byly určeny pro výuku, kabinety, kanceláře a byty učitelů. Žádná učebna nesměla býti spojena s obytným pokojem a nesměla mít vchod přímo ven. Pokud se budova využívala ještě k jiným účelům jako například za obecní dům, musely mít obě části oddělený vchod, schody a záchody. Také v případě rozdělení školy dle pohlaví, měly mít obě oddělení samostatné vchody, záchody a byty.

Dveře, síň, schody a chodby musely mít dostatečnou šířku. Chodby měly být světlé, bez průvanu, dobře provětrávané a měly mít alespoň 2 metry šířky. Schody se mohly dělat z kamene či cihel s dřevěným obložením a musely být aspoň 1,5 metru široké. Jednotlivé stupně měly být široké 0,31 až 0,34 metru, vysoké od 0,135 do 0,15 metru. Schody nesměly být rovné a točité, ale měly být dvakrát až třikrát lomené. Vybavené měly být zábradlím s opěradly a odpočívadly. Před vchodem do budovy a před každou třídou mělo být železo či něco jiného k čištění bot od bláta.

Učeben mělo být tolik, kolik bylo učitelů. Místnosti pro menší děti se měly nacházet v přízemí, pro děti větší v patrech. Výška třídy u menších škol nesměla být menší než 3,8 metru a u větších škol menší než 4,5 metru. Učebna nesměla být delší než 12 metrů, kromě kreslírny, která mohla být delší. Hloubka učebny se určovala podle výšky oken. U větších tříd měla být hloubka v poměru 3:5. Menší učebny měly mít čtvercový tvar. Na každé dítě měl být prostor 0,6 metrů čtverečních a vzduchový prostor 3,8 až 4,5 metrů krychlových. Podlaha měla být rovná a hustá, aby jí nepronikal hluk z jednoho patra do druhého. Strop měl být také rovný, světlý a omítnutý sádrovou maltou. Stěny se měly natírat jednou jasnou a nejedovatou barvou jako například modrošedou či zelenošedou. Dveře se musely otevírat ven z místnosti. Stát měly v nejlepším případě naproti oknům, vedle učitelova stolu. Šířka byla daná na 0,95 metru a výška aspoň na 2 metry. V každé učebně se měly nacházet lavice pro žáky, učitelův stůl se dvěma židlemi, alespoň jedna skříň, dvě tabule, umývadlo s houbou a ručníkem, kamna s příslušenstvím i věšáky na oděv.

Lavice měly být přiměřeny vzrůstu žáků a alespoň ve třech velikostech. Používat se měly spíše dvousedadlové před více sedadlovými. Na každého žáka byl vyměřen prostor 50 až 60 centimetrů. Musely být navrženy tak, aby se v nich dalo pohodlně stát, i psát při mírném

sklonu těla dopředu. Deska lavice měla být ve vhodné délce od oka, široká 38 až 45 centimetrů a skloněná o 4 až 5 centimetrů. Na vyšší straně měla být prohloubena, aby se zde našel prostor pro pera, držátka a zapuštěný kalamář s příklopem či se měla vybavit zásuvkou. Kvůli bezpečnosti hrany lavic měly být zakulaceny. Sedadlo mělo mít prkno na sezení zaokrouhlené dopředu s vhodným opěradlem na zádech mírně vyhloubeným. Šířka vhodná na sezení byla stanovena na 23 až 28 centimetrů a výška na 31 až 41 centimetrů. Nohy se musely dotýkat patami podlahy a musely být téměř v pravém úhlu.

Učitelův stůl se měl nacházet vedle nástěnné tabule, nejlépe na podiu vysokém 3 decimetry, aby žáci dobře viděli na vyučujícího, aby i učitel viděl na žáky a díky tomu mohl udržovat kázeň ve třídě. Nástěnné tabule měly být naproti žákům před zdí bez oken. Měly mít rovný tvar, temně černou barvu a matnost. V případě, že byla tabule dřevěná, musela být bez suků, řádně tvrdá i vyschlá. Nátěr se musel podle potřeby obnovovat. Tabule se měla důkladně čistit, k čemuž sloužila houba. Kreslírna a učebna pro ženské ruční práce měla mít lavice pro jednoho žáka a skříň pro uchování předloh, látek a prací.

Výzdoba měla být ve shodě s místem školy. Chodby se zdobily nápisy a ornamenty, učebny věcmi pro děti zajímavými a srozumitelnými, které je vedly ke znalosti místa, k posílení lásky k císaři i vlasti. Měly zlepšovat duševní obzory a vkus dětí. V každé učebně musel být obraz císaře. Dále se třída mohla vyzdobit mapami, obrazy krajin a měst, obrazy dějepisnými, květinami a živými rostlinami ve sklenicích s nápisy a nástěnnými průpovídkami.

Okna měla být udělána tak, aby děti nerušilo, co se dělo venku. Měla směřovat k jihovýchodu, jelikož odtud se učebna nejlépe osvětlila. Udělat se měla na delší stěně a na ostatních se zpravidla budovat neměla, avšak když už tam byla, musela se opatřit okenicemi či aspoň záclonami. Poprsní výška oken se měla rovnat výšce lavic a horní výška měla být co nejbližší stropu. Okna nesměla být sdružená, zaokrouhlená, ale musela být čtyřhranná. Okenní pilíře nesměly být širší než 1,3 metru i v případě, že byla zeď hodně silná, musely se vhodně šikmo zúžit. Okna se musela nechat snadno otevírat, zavírat a dle potřeby zůstat otevřena. Zespodu se měla natřít zinkovou bělobou, aby se žáci nerozptylovali děním venku. Jako ochrana proti přímému slunečnímu záření sloužily záclony, které měly zastřít celé okno. Vyráběly se z polo režného plátna uprostřed rozděleného, aby se mohly otevírat směrem nahoru a dolů.

Další zdrojem světla měl být svítíplyn. Plamen musel být ošetřen opálovými koulemi či miskami s plynovými regulátory. Také se používal olej či petrolej, které se dávali do

visících lamp se skleněným válcem a stínidlem. Lamp měl být přiměřený počet a měly být vhodně rozmístěny po místnosti. Správné osvětlení místnosti měl na starosti učitel.

Školy se měly vytápět ústředním topením či vhodnými kamny. Kamna se využívala plášťová a hliněná. Ohniště muselo být vyloženo cihlami. Pokud byl plášť kamen ze železného plechu, měly být jeho stěny dvojité a stěny měly mít rozstup nejméně 3 centimetry. Výhřevná plocha musela být dostatečně velká, protože se muselo brát v potaz ochlazování a větrání místnosti. Na rourách od kamen nesměly být komínové uzávěry. Teplota v místnosti nesměla překročit spodní hranici 14 -15°C stejně jak bylo určeno již zákonem z roku 1869. Teploměr se měl nacházet na místě, kde se dala změřit prostřední teplota ve třídě ve výšce 1,2 až 1,5 metru nad podlahou. V případě, že teplota klesla pod 13°C, muselo se v učebně topit bez ohledu na roční období. Za teplo ve třídě odpovídal učitel, který se musel řídit podle potřeby žáků a ne podle svého subjektivního pocitu.

Další nařízení se týkalo větrání školních místností. Vykonávat se mělo o přestávkách a po skončení vyučování v každé roční době tím, že se otevřely okna a dveře. Také měla být zajištěná stálá výměna vzduchu. K tomu účelu mělo sloužit zařízení, které přivádělo čerstvý vzduch v zimě náležitě oteplený v dostatečném množství přímo z venku a odvádělo vnitřní vzduch pryč. Toto zařízení mělo být na místě vhodném z ohledu zdravotního. Na konci prostoru plášťových kamen měla být udělaná jedna stoka spojená s venkovním vzduchem a přímo od podlahy co nejbližší kamen měla být zřízena druhá stoka kolmá vedoucí až na střechu s dostatečně velkým otvorem. Větrací otvory musely být opatřeny klapkami, aby se mohl přívod vzduchu regulovat. Zařízení pro větrání muselo být náležitě zakresleno ve stavebních plánech budovy.

Úklid učeben, chodeb, schodů, sedadel na záchodech se měl provádět každý den a nejméně čtyřikrát do roka se měl provést důkladněji. Podlaha na záchodech se měla mýt jednou týdně. Včasné se měly záchody vyprazdňovat, hojně provětrávat a občas vydezinfikovat. O hlavních prázdninách se pak měl konat pečlivý úklid celé budovy. Okna musela být udržována neustále čistá. Když byla vodou naběhlá, pravidelně se otírala a podobně se nakládalo i s římsami při rozmrzání oken. Na mokré a špinavé svrchní oblečení se mělo nejlépe udělat místo mimo třídu. Žáci byli povinni si očistit obuv před vstupem do učebny a k omytí rukou sloužilo umyvadlo.

Záchody neměly být součástí budovy, ale měly být umístěny v přístavku se školou propojeným krytou chodbou či aspoň odděleny od budovy zvláštní přístavbou. Při jejich zakládání se mělo přihlídnout k panujícím větrům. Aby se nešířil zápach ze záchodů, měly

být vybaveny dvojitými dveřmi, které se sami zavíraly. Místnosti to měly být světlé s drsnými stěnami.

Pitná voda musela být na každé škole. Získávala se buď ze zavedeného vodovodu či z kryté studně. Studně měla být co nejdál od žumpy a hnojiště. U každého vývodu vodovodu a u studně musela být nádoba na pití. Poloha studně se zakreslovala stejně jako větrací zařízení do stavebního plánu budovy.

Každá škola měla mít tělocvičnu, pokud to bylo možné venkovní. U malých venkovních škol být nemusela. Nacházet se měla na místě, na které se dalo dohlédnout ze školy. Půda měla být nakloněna a opatřena štěrkem, aby po dešti rychle oschla. Okolo cvičiště měl být plot a na jeho krajích se měly nacházet stinné stromy.

Školní zahrada měla být součástí každé školy. Ve větších městech se měla podobat ozdobným zahradám. Žáky měla naučit to nejdůležitější o hospodářství, obchodu, pěstování rostlin, ovocných stromů a lesních keřů. Na venkově měla být zařízena podle místních poměrů a časových požadavků. Sloužit měla k hospodářským pokusům i práci žáků a učitelů. Nesměla být spojena se soukromou zahradou pro učitele ani s hospodářským polem. Žáci si měli osvojit vědomosti o jejím užívání a přírodních předmětech. Mělo je to vést ke smyslu pro přírodu, k ušlechtilějšímu trávení volného času jako bylo sadařství a zahradničení. V menších městech měla být zahrada spojením dvou předešlých typů.

Školy měly být vybaveny učebními pomůckami, které obstarávala okresní školní rada. V každé škole musela být knihovna s čítankami a učebnicemi pro žáky. Pak také měla mít psací a kreslicí potřeby pro každého žáka. Ve škole se měla nacházet přírodní sbírka (s horninami, hmyzem, vycpanými zvířaty), technologická sbírka (se dřevem, sklem), modely (vozu, oka, hub, globusu, parního stroje), obrazy (anatomické, s rostlinami a zvířaty), mapy, diagramy, počítadla a hudební nástroje.<sup>77</sup>

Až do roku 1922 se nic ohledně organizace nižšího školství nezměnilo a vše zůstalo stejné.

---

<sup>77</sup> TAUBENEK, Karel. Rukověť školství obecného. Praha: I. L. Kober, 1892. s. 72 – 86.

## 2. Dějiny školství na Chotěbořsku od nejstarší doby do roku 1914

### 2.1. Nejstarší dějiny školství na Chotěbořsku od počátku do roku 1774

Historie školství Chotěbořska začíná ve 13. století ve městě Přibyslavi. První zmínka o škole pochází z nadační listiny Zdeňka z Ronova datované rokem 1366. Byla to škola dvoutřídní, která vznikla při městské faře a vyučovala dětské zpěváky mužského pohlaví, kteří byli potřeba při bohoslužbě. Školu vedl sám kněz či učitel.<sup>78</sup> Další zmínka o přibyslavské škole se nachází v listinách archivu pražské kapituly a najdeme v nich údaje o prvním doloženém správci, jímž byl bakalář Drzsko, jmenovaný roku 1407. V listinách města Přibyslav z roku 1571, 1573 a 1579 se objevují zmínky o některých jiných správcích.<sup>79</sup> V první polovině 17. století se ztrácejí zprávy o zdejší škole, což se mění na počátku 18. století, kdy se objevuje zpráva o varhaníkovi Františkovi Chocenském, který vyučoval na zdejší škole.<sup>80</sup>

Druhou školou na území Chotěbořska byla partikulární škola v Chotěboři. Ta spolupracovala s univerzitou v Praze, o čemž svědčí dopisy rektorů z let 1600 a 1605.<sup>81</sup> Přesné datum vzniku školy v Chotěboři není známo. Nejstarší zprávy o zdejší škole jsou datovány do druhé poloviny 16. století. V univerzitních zápisech z let 1560-1581 lze najít údaje o tom, kdy která městská škola vyslala či nevyslala své žáky k zápisu na zdejší univerzitu. Mezi nimiž najdeme i školu chotěbořskou. Následující doložené údaje o škole nacházíme v dopise rektora Martina Bacháčka z Nauměřic, který poslal chotěbořským dne 2. března roku 1600. Psal, že škole bude přidělen školský správce z učení pražského. V jiném dopise ze dne 11. října 1602 Mistra Jana Adama Bystřického z Bochova, rektora univerzity v Praze, se dočítáme o zdejším správci Petru Hajeciusevi Německobrodském působícím téhož roku. Dále ve stejném roce po odchodu Petra Hajeciuse školu řídil Jan Krahulík ze Žatce. Třetím známým správcem se stal Oldřich Táborský z Příbramě v roce 1605. Následně ve spise Wintrově nalézáme zmínku o dalších dvou chotěbořských správcích ze 17. století, jimiž byli Václav Achilleus Berounský a Václav Nigrin.<sup>82</sup>

---

<sup>78</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 7.

<sup>79</sup> Tamtéž. s. 8

<sup>80</sup> Tamtéž. s. 157

<sup>81</sup> Tamtéž. s. 8

<sup>82</sup> Tamtéž. s. 101 - 103

Nemilou událostí byl požár založený císařskými vojáky ze dne 10. září 1635, kdy spolu s částí města vyhořela i škola. Škola však byla zanedlouho obnovena.<sup>83</sup> Druhý požár přišel roku 1740 a třetí o šedesát let později. Jednalo se o školu s jednou třídou.

Třetí vzniklou školou na Chotěbořsku byla nejspíše škola v Krucemburku. O době založení školy není opět nic známo. Škola s jednou třídou stála k roku 1740 před hřbitovní zdi vedle schodů kostelních.<sup>84</sup>

V období před třicetiletou válkou byly školy na Chotěbořsku (v Chotěboři, Krucemburku, Přibyslavi) utrakvistické stejně jako jiné veřejné školy založené v tomto období.<sup>85</sup> Poté se však v důsledku rekatolizace za Ferdinanda II. zřizovaly už jen školy katolické. První nově vzniklou školou takového typu byla škola v obci Heřmani. Přesné datum jejího založení není známo. První údaj o její existenci pochází z farní matriky, díky které se dovídáme, že v listopadu roku 1685 byl školním učitelem Václav Hrdlička. Po něm zhruba sto let není uváděn žádný jiný učitel.<sup>86</sup> Další nově vzniklou školu měl městys Uhelná Příbram. Podle zápisu v křestní matrice zdejší fary měl svojí školu s jednou třídou již před rokem 1690.<sup>87</sup>

Po roce 1700 vznikly školy v Havlíčkově Borové, Horním Studenci, Libici nad Doubravou a Sopotech. Nejstarší z těchto tří škol byla v Havlíčkově Borové. Opět se přesné datum jejího vzniku nedozvíme, jelikož zde 10. září 1886 požár zachvátil školní archiv se všemi písemnostmi. Avšak ve farní kronice se nachází údaj o tom, že tu před rokem 1727 byla vystavěna dřevěná školní budova. Byla to farní škola o jedné třídě vedená utrakvisticky podle přání školního patrona. Prvním známým učitelem byl Václav Diviš působící v letech 1734 – 1767. Jeho nástupcem se stal Antonín Veselý, který učil do roku 1824.<sup>88</sup> Druhá vzniklá škola po roce 1700 byla v Horním Studenci. Datum jejího založení nelze přesně určit, avšak jisté je, že tu roku 1737 stála školní budova. Škola byla farní a měla jednu třídu.<sup>89</sup> O tři roky později byla nejspíše založena s místní farou sopotská škola náležející k polenskému vikariátu. Obě budovy prý stály vedle sebe. Neví se, kdy na tomto místě zanikla. Škola byla

---

<sup>83</sup> ADAM, Petr; PAVLÍČEK, Stanislav. Pamětní knihy města Chotěboře: chotěbořské kroniky z let 1939 – 1979. Chotěboř: Město Chotěboř, 2010. ISBN 978-80-87330-05-0. s. 371 - 372

<sup>84</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 119.

<sup>85</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 7.

<sup>86</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Heřmaň. Pamětní knihy školy Heřmaňské. Kniha č. 1. Heřmaň 1833 – 1887. s. 1

<sup>87</sup> Tamtéž. s. 169.

<sup>88</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Havlíčkova Borová. Kniha památní obecné školy v Borové. Kniha č. 1. Havlíčkova Borová 1886 – 1892. S. 5 – 6.

<sup>89</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Horní Studenec. Kniha pamětní. Kniha č. 1. Horní Studenec 1836 – 1906. s. 2.

původně lokální s jednou třídou.<sup>90</sup> Další škola byla v Libici nad Doubravou, která zde stávala před rokem 1774, avšak o přesném vzniku není nic známo. Měla jednu třídu.<sup>91</sup>

Poslední obcí, jež měla v této době svojí školu, bylo Žižkovo pole (Šenfeld). Její založení není opět dohledatelné. Byla jednotřídní, filiální a dřevěná.<sup>92</sup>

Další školy se nacházely v Běstvině (založená roku 1726), Velké Losenici a Vojnově Městci (založené roku 1676).<sup>93</sup> Tyto školy jsem do své práce nezařadila, jelikož dnes již patří do jiných krajů a okresů. Obec Běstvína patří do okresu Chrudim, tedy Pardubickému kraji. Zbylé dvě obce do okresu Žďár nad Sázavou na Vysočině.

Na území Chotěbořska se před rokem 1774 nacházelo třináct škol. Vyučování probíhalo nejčastěji v dřevěné budově, jež se nacházela blízko kostela a hřbitova nebo přímo na hřbitově. Žáci si zde mohli osvojit čtení, psaní a počítání. Učitel býval povětšinou zároveň kostelníkem a obvykle neměl patřičné vzdělání potřebné k tomuto povolání.<sup>94</sup>

## 2.2 Dějiny školství na Chotěbořsku od roku 1774 do roku 1914

Po vydání tereziánského školního řádu se školství na Chotěbořsku rozvíjelo rychleji, jelikož při každé faře měla být zřízena triviální škola a při každém filiálním kostele škola filiální. Nejdříve nově vznikly školy v Čachotíně, Malči, Modletíně, Modlíkově, Oudoleni a Vepřové. V Krucemburku a Sázavě byly založeny soukromé evangelické školy.<sup>95</sup>

Prvními nově vzniklými školami byly školy v obcích Oudoleni a Vepřové roku 1784. Obě byly při svém vzniku jednotřídní. Oudoleňská škola se poprvé rozšiřovala roku 1875 a podruhé o deset let později. Škola ve Vepřové se rozšířila jen jednou a to roku 1885.

Třetí nově zřízená škola se nacházela v Modlíkově. Vznikla roku 1787. Předtím děti navštěvovaly dle svého rozhodnutí školy v Havlíčkově Borové, Malé Losenici, Příbyslavi a Žižkově poli.<sup>96</sup> O rok později vznikla lokální čachotínská škola jako jednotřídní, kterou byla až do roku 1877, kdy byla rozšířena na dvoutřídní. Roku 1855 se změnila ve školu farní.<sup>97</sup> O další rok později na počátku měsíce června vznikla škola v Modletíně. Byla školou

<sup>90</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 185

<sup>91</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Libice nad Doubravou. Pamětní kniha farní školy v Libici. Kniha č. 1. Libice nad Doubravou 1858-1927. s. 10

<sup>92</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Národní škola Žižkovo Pole. Památní kniha školy v Šenfeldu. Kniha č. 1. Žižkovo Pole 1892 – 1926. S. 31.

<sup>93</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 9.

<sup>94</sup> Tamtéž. s. 9 – 10.

<sup>95</sup> Tamtéž. s. 10.

<sup>96</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Národní škola Žižkovo Pole. Základní devítiletá škola Modlíkov. Kniha č. 1. Modlíkov 1823 – 1971. s. 1.

<sup>97</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 84 – 86.

jednotřídní farní. Roku 1874 bylo rozhodnuto o rozšíření na druhou třídu. Roku 1883 byla škola již trojtřídní.<sup>98</sup> Nakonec roku 1800 byla zřízena škola v Malči. Před jejím založením škola patřila pod školní obec Heřmaňskou. Roku 1875 byla rozšířena na dvoutrídní a o devět let později na trojtřídní.<sup>99</sup>

První evangelickou školou na území Chotěbořska se stala soukromá škola v Krucemburku, která byla založena 19. srpna 1784, když byl povolán učitel Jan Molitoris z Biré. Roku 1891 byla škola rozšířena na dvoutrídní. Do roku 1870 byla školou farní, poté byla prohlášena za soukromou, následně roku 1892 získala zpět statut veřejné školy.<sup>100</sup> Druhá evangelická škola se nacházela v obci Sázavě. Zřízena byla roku 1789 jako škola s jednou třídou.<sup>101</sup>

Školy v okrese Chotěbořském byly v tomto období triviální. Dozor nad místními školami zastával farář a v okrese vikář. Na zdejším území se nacházely vikariát polenský, německobrodský, čáslavský a novoměstský. Pod polenský vikariát patřily školy v Havlíčkově Borové, Horním Studenci, Hřišti, Malé Losenici, Modlíkově, Nových Dvorech, Olešné, Přibyslavi, Radostíně, Sázavě, Sopotech, Střížově, Škrdlovicích, Velké Losenici, Vepřové, Vojnově Městci a Žizkově poli. V německobrodském vikariátu se nacházely školy v Čachotíně, České Jablonné, Chotěboři, Libici nad Doubravou, Modletíně, Počátkách, Sedletíně, Slavíkově, Uhelné Přibrami, Vepříkově. Čáslavský vikariát tvořili školní obce Běstvina, Heřmaň, Hoješín, Maleč a Nová Ves u Chotěboře. Polnička se Světnovem patřili do vikariátu novoměstského. Od roku 1787 byli zřízeni krajští komisaři. Prvním komisařem Čáslavského kraje, pod nějž spadal okres Chotěbořský, byl Augustin Jahn.<sup>102</sup>

Po roce 1805 podle Politického zřízení měla být při každé faře škola. V místech, kde fara nebyla, a v okruhu půlhodinovém bylo sto dětí školního věku, mohla být zřízena obecná škola. Proto se pozvolna zvyšoval počet škol. Avšak docházka v této době nebyla příliš dobrá. V Chotěboři navštěvovala školu necelá jedna třetina, v Přibyslavi polovina a v Žizkově Poli 60% dětí školou povinných. Možnou příčinou špatné docházky bylo to, že bylo málo škol a ty byly žáky přeplněny. Od roku 1805 vznikly školy v Hřištích, Jitkově, Nové Vsi, Světnově a Vepříkově. Také dále vznikaly i školy soukromé. Roku 1806 byla založena taková škola v Sedletíně<sup>103</sup>

---

<sup>98</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 143 – 144.

<sup>99</sup> Tamtéž. s. 139 – 140.

<sup>100</sup> Tamtéž. s. 63 – 64.

<sup>101</sup> Tamtéž. s. 58.

<sup>102</sup> Tamtéž. s. 10 – 12.

<sup>103</sup> Tamtéž. s. 16 – 17.



Nejdříve vznikla roku 1810 škola ve Světnově. Dříve děti navštěvovaly školu ve Žďáře nad Sázavou. První rozšíření přišlo roku 1875 a druhé o 30 let později.<sup>104</sup> Poté vznikly roku 1813 školy v Hřištích a v Nové Vsi. Děti z Nové Vsi přináležely do školy Heřmaňské, avšak díky mnohdy neschůdným cestám vyučovaly se v obci pokoutně. Roku 1816 se v obci postavil kostel a škola se stala farní. Škola se zprvu rozšířila roku 1875 na dvě třídy a poté roku 1892 na tři třídy.<sup>105</sup> Žáci z Heřmaně před založením školy navštěvovali školu přibyslavskou.<sup>106</sup> Nakonec byla roku 1820 zřízena škola v Jitkově. Dříve se zde učilo jen pokoutně. Do roku 1869 byla typu filiálního s jednou třídou. Změna přišla roku 1886, kdy přibyla druhá třída.<sup>107</sup> V roce 1821 bylo na Chotěbořsku 25 veřejných škol s 28 třídami.<sup>108</sup>

Po roce 1821 se nově zřídily školy v Hoješíně, Olešné, Počátkách, Radostíně, Sázavě, Sedletíně, Slavíkově, Stříbrných Horách a Střížově. Nejdříve vznikly roku 1822 školy s jednou třídou v Počátkách a Slavíkově. Počáteční školní obec patřila předtím pod Českou Bělou. První rozšíření o druhou třídu bylo roku 1885.<sup>109</sup> Druhá škola vzniklá téhož roku ve Slavíkově náležela v roce 1816 pod studenecké panství, jež vlastnil baron Antonín Leveneur. Ten se v zakládací listině z téhož léta zavázal, že s pomocí okolních obcí postaví slavíkovským školu. Následujícího roku byla stavba povolena. Měla jednu třídu, ve které započalo vyučování 2. ledna 1822. Roku 1876 přibyla druhá a o sedmnáct let třetí třída.<sup>110</sup> Třetí školou vzniklou ve stejném období byla sedletínská škola o jedné třídě z roku 1823. Předtím děti školou povinné navštěvovaly výuku ve Skuhrově. O 59 let později vznikla zde třída druhá.<sup>111</sup> O tři léta později byly zřízeny školy ve Vepříkově, v Olešné a v Sázavě. Všechny tři školy byly filiální s jednou třídou. Vepříkovská škola dříve patřila pod Uhelnou Příbram a děti navštěvovaly vyučování zde.<sup>112</sup> V Olešné se do založení školy vyučovalo pokoutně.<sup>113</sup> Sázavská škola patřila k Velké Losenici, která byla vzdálena jednu hodinu cesty.<sup>114</sup>

Roku 1830 vznikly další školy v Radostíně a ve Střížově. První z nich radostínská škola patřila pod školu ve Vojnově Městci, ale kvůli neschůdné cestě zde byla od roku 1821

---

<sup>104</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 193 – 194.

<sup>105</sup> Tamtéž. s. 207 – 208.

<sup>106</sup> Tamtéž. s. 99.

<sup>107</sup> Tamtéž. s. 115.

<sup>108</sup> Tamtéž. s. 17.

<sup>109</sup> Tamtéž. s. 152.

<sup>110</sup> Tamtéž. s. 184.

<sup>111</sup> Tamtéž. s. 180 – 183.

<sup>112</sup> Tamtéž. s. 204.

<sup>113</sup> Tamtéž. s. 213.

<sup>114</sup> Tamtéž. s. 178.

zřízena expozitura. Nejdříve byla jednotřídní až do roku 1865, kdy již byla dvoutřídní.<sup>115</sup> Ve druhé škole v obci Střížov se do vystavění školní budovy roku 1830 vedlo pokoutní vyučování. Nejdříve byla škola s jednou třídou a od roku 1884 už se dvěma.<sup>116</sup> O rok později vznikla škola ve Stříbrných Horách, kde se až do zákazu z roku 1825 učilo pokoutně. O šest let později bylo zřízeno řádné zimní vyučování, náležející pod školu v Pohledu. Až roku 1879 byla zřízena vlastní škola.<sup>117</sup> Nakonec se roku 1842 zřídila veřejná škola v Hoješíně, která vznikla z dřívější soukromé školy založené roku 1819.<sup>118</sup> V témže období byla zřízena roku 1854 třetí evangelická škola na Chotěbořsku, která se nacházela v Sobíňově.<sup>119</sup> K roku 1854 se na Chotěbořsku nacházelo 37 veřejných škol s 48 třídami a 3 soukromé evangelické školy.

Po roce 1800 byly rozšiřovány již stávající školy. Nejvíce byly rozšířeny jednotřídní chotěbořská, krucemburská, libická a borovská o další čtyři třídy. Chotěboř měla druhou učebnu od roku 1807, třetí a čtvrtou od roku 1841 a o dvacet let později již pátou. Krucemburku přibyla druhá třída roku 1853, o dvacet let později třetí třída, o dalších pět let čtvrtá třída a nakonec roku 1893 pátá třída. Libická škola se stala dvoutřídní roku 1824, trojtřídní roku 1874, čtyřtřídní roku 1882 a o pět let později pětitřídní. V Havlíčkově Borové rozšíření o druhou třídu přišlo roku 1846, 1. dubna 1875 o třetí třídu, 14. března 1880 o čtvrtou třídu a nakonec 1. února 1889 o pátou třídu. Po nich následovala hornostudenecká, sopotská a uhelnopříbramská, které byly zvětšeny o třídy tři. V Horním Studenci nejdříve roku 1862 byla zřízena druhá, o třináct let později třetí a roku 1887 čtvrtá třída. V Sopotech přibyla druhá třída roku 1805, třetí roku 1880 a čtvrtá o dvanáct let později, ta však byla zrušena roku 1902, kdy byla odškolená ves Bílek. V Uhelné Příbrami byla zřízena druhá třída roku 1822, třetí roku 1878 a o sedm let později čtvrtá. V Příbyslavi přibýly třídy dvě: roku 1824 druhá a roku 1868 třetí. Škole v Heřmani roku 1882 a v Žižkově poli roku 1884 přibýla jedna učebna.<sup>120</sup>

Po roce 1869 byly zřizovány obecné školy. V okrese Chotěboř vznikly školy v těchto obcích: Bezděkov, Bílek, Česká Jablonná, Chloumek, Jilem, Klokočov, Klouzovy, Kraborovice, Ostružno, Rozsochatec, Víska, a Ždírec nad Doubravou.<sup>121</sup> Nejdříve vznikly roku 1876 školy v Kraborovicích a Ostružně. Škola v Kraborovicích byla ze začátku o jedné

---

<sup>115</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 176.

<sup>116</sup> Tamtéž. s. 189.

<sup>117</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Národní škola Stříbrné Hory. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Stříbrné Hory 1879 – 1915. s. 3 – 6.

<sup>118</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 96.

<sup>119</sup> Tamtéž. s. 16 – 17.

<sup>120</sup> Tamtéž. s. 17.

<sup>121</sup> Tamtéž. s. 28.

třídě, ale už po roce byla rozšířena o druhou třídu. Následně roku 1891 přibyla třetí třída.<sup>122</sup> Před postavením zdejší školy navštěvovaly děti školou povinné školu ve Vilémově. Druhá škola zřízená téhož roku v Ostružně patřila dříve pod školní obec běstvinskou. Tato škola byla vzdálena pět kilometrů, proto v Ostružně vznikla samostatná škola s jednou třídou.<sup>123</sup> Třetí škola nově vznikla v Klokočově roku 1879. Předtím obec klokočovská patřil školní docházkou pod obec Heřmaňskou. To se změnilo roku 1820, kdy se zde po deset let vyučovalo pokoutně. Poté děti navštěvovaly pokoutní vyučování v Hoješíně až do zřízení školy. Až do roku 1906 měla jednu třídu, pak se stala dvoutřídní.<sup>124</sup>

O jedenáct let později byla zřízena škola v Rozsochatci, České Jablonné a ve Ždírci nad Doubravou. První škola v Rozsochatci předtím patřila pod školu čachotínskou vzdálenou čtyři kilometry. Rozsochatecká škola měla jednu třídu. Změna přišla o sedmnáct let později, když byla rozšířena na druhou třídu.<sup>125</sup> Druhá škola vznikla v České Jablonné, kde byla školní budova postavena už roku 1887, ale vyučovat se v ní započalo až od 1. ledna 1890.<sup>126</sup> Třetí škola ve Ždírci nad Doubravou byla již od počátku o dvou třídách. Roku 1902 vznikla třetí třída. Dříve než zde byla škola, navštěvovaly ždírecké děti školu v Krucemburku.<sup>127</sup> Roku 1896 následovalo zřízení školy v Klouzovech. Předtím obec patřila pod školu chotěbořskou.<sup>128</sup> O šest let později vznikly školy v Bílku a ve Vísce. Obě školy byly od počátku o jedné třídě. V Bílku se o školu zasloužil tehdejší starosta obce August Fiala. Dříve bílecké děti navštěvovaly školu v Sopotech.<sup>129</sup> Roku 1903 byla zřízena škola v Chloumku. Od té doby byla jednotřídní až do roku 1910, kdy byla zvětšena o třídu druhou.<sup>130</sup> O dva roky později přibylly školy v Bezděkově a Jilmu. Bezděkovská obec si nejdříve roku 1902 podala žádost o celoroční expozituru, ale ještě téhož roku ji změnila na žádost o zřízení samostatné školy. Samostatná výuka poté byla povolena v jedné třídě.<sup>131</sup> Jilemská škola byla ústavem jednotřídním. Než se osamostatnila, tak byla přiškolená k Sedletínu.<sup>132</sup> Roku 1907 vznikla

---

<sup>122</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. 118.

<sup>123</sup> Tamtéž. s. s. 149.

<sup>124</sup> Tamtéž. s. 116.

<sup>125</sup> Tamtéž. s. 178.

<sup>126</sup> Tamtéž. s. 114.

<sup>127</sup> Tamtéž. s. 214.

<sup>128</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Klouzovy. Památní kniha. Kniha č. 1. Klouzovy 1897 – 1934. s. 2.

<sup>129</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 72.

<sup>130</sup> Tamtéž. s. 100.

<sup>131</sup> Tamtéž. s. 82.

<sup>132</sup> Tamtéž. s. 114.

škola v Železných Horkách. Nejdříve obec patřila pod borovskou školu do roku 1900. Poté zde byla povolena jednoroční expozitura, ale od roku 1903 již zde stála samostatná škola.<sup>133</sup>

V některých obcích byly povolovány jednoroční expozitury. První započala roku 1895 v Údavech<sup>134</sup>, druhá roku 1900 v Železných Horkách<sup>135</sup>, třetí roku 1903 ve Slavětíně<sup>136</sup>, čtvrtá roku 1908 v Příjemkách<sup>137</sup> a pátá o čtyři léta později ve Svinném<sup>138</sup>. V Příjemkách a ve Svinném se poté zřídily samostatné školy. V Údavech samostatná škola vznikla až roku 1908<sup>139</sup>.

Roku 1877 byla v Chotěboři zřízena měšťanská chlapecká škola a třináct let poté měšťanská dívčí škola. V Přibyslavi byla zřízena měšťanská chlapecká škola roku 1895.<sup>140</sup>

Roku 1914 se v okrese Chotěbořském nacházelo čtyřicet čtyři škol. Z toho dvě byly měšťanské a ostatní obecné.

---

<sup>133</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 215.

<sup>134</sup> Tamtéž. s. 149.

<sup>135</sup> Tamtéž. s. 215.

<sup>136</sup> Tamtéž. s. 28.

<sup>137</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Chotěboř – Buttulova ulice. Památní kniha. Kniha č.3. Chotěboř 1908 – 1940. s. 20.

<sup>138</sup> Tamtéž. s. 39.

<sup>139</sup> Tamtéž. s. 149.

<sup>140</sup> Tamtéž. s. 28.

### 3. Dějiny školních budov na Chotěbořsku

V této kapitole nejdříve v první podkapitole vyličím obecné dějiny školních budov na Chotěbořsku. Poté v dalších podkapitolách uvedu dějiny jednotlivých školních budov na Chotěbořsku. Vybrala jsem si čtyři největší školy na území Chotěbořska v Chotěboři, Krucemburku, Libici nad Doubravou, Přibyslavi a jednu evangelickou školu v Krucemburku.

#### 3.1 Obecné dějiny školních budov na Chotěbořsku

Původní školy v okrese Chotěboř byly dřevěné a stávaly většinou v blízkosti fary, kostela či hřbitova. Dřevěné školy se nacházely v Havlíčkově Borové, Heřmani nazývaná „Hrobárna“, Horním Studenci, Krucemburku, Malči, Oudoleni, Přibyslavi s názvem „U Hrobařů“, Sobíňově, Uhelné Příbrami, Vepříkově a Žižkově Poli. V Chotěboři a v Libici nad Doubravou se nacházely školy napůl z kamene a napůl ze dřeva.

Původní budovy, ve kterých se na Chotěbořsku učilo, nebyly určeny přímo pro výuku. Většinou to byly najaté či zakoupené místnosti nebo celé domy, které měly sloužit jako obytné, ne však pro školní výuku. Najaté či zakoupené domy byly postaveny pro bydlení. Místnosti v nich byly tmavé, malé a těsné pro stávající počet žáků s nedostatečně velkými okny. Například v Čachotíně bývala první škola v zádušním domku, který byl k tomuto účelu zařízen. Uvnitř se nacházela učebna a byt učitele o dvou místnostech. Všechny světnice měly stejnou výměru. K stavení náležel ještě chlév, dřevník a stodola.<sup>141</sup> Další takové školy se nacházely v Heřmani, Hřištích, Klouzovech, Kraborovicích, Modletíně, Modlíkově, Ostružně, Radostíně, Sobíňově, Sopotech, Stříbrných Horách, Střížově, Uhelné Příbrami, Vepříkově a Železných Horkách. V Krucemburku byla nejdříve evangelická škola v bývalé šatlavě. Také v Chotěboři byla na čas škola v takovýchto domech.

Na Chotěbořsku existovaly též školy pokoutní, na kterých většinou nevyučoval učitel z povolání, ale ten kdo to chtěl dělat. Plat za vyučování byl stanoven podle ústní či písemné dohody, nebýval však velký. První správy se o nich na Chotěbořsku objevují v 18. století. Vznikaly na místech, kde nebylo možné postavit školu. Nad školou nevykonával dozor ani

---

<sup>141</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Čachotín. Pamětní kniha lokální školy. Kniha č.1. Čachotín 1847-1892. s. 20.

stát, ani církev. Pokud však nějaký zájem ze strany církve se objevil, týkal se jen kontroly správné výuky náboženství. Prospěch školy měli na paměti jen občané obcí, kde taková škola byla. Což znamenalo, že se o ni museli sami postarat. Na mnohých místech Chotěbořska, kde byla povolena výuka bez školy, dávali lidé přednost školám pokoutním, jelikož nebyly tak drahé. Vyučovala se na nich náboženství, čtení, psaní, počítání a někdy i němčině. Jako učebny pro žáky těchto škol sloužily zapůjčené místnosti, které se každou chvílí měnily. Pokoutně se vyučovalo v Bezděkově, Bílku, Dobkově, Jitkově, Klokočově, Klouzově, Nehodovce, Nohavici, Nové Vsi, Ostruňně, Oudoleni, Počátkách, Rozsochatci, Rušínově, Sedletíně, Stříbrných Horách, Střížově, Vepříkově, Veselé a Žižkově Poli. Většina těchto škol zaniká po roce 1830, ale některé ještě fungovaly i po roce 1870.<sup>142</sup>

Po roce 1805 se začínaly stavět nové školní budovy již určené přímo pro školy. Tato stavení se budovala pro stávající počet žáků a vůbec se nepočítalo s jejich nárůstem, proto se při dalším rozšiřování musely najímat další prostory, přistavovat další části školních domů či stavět rovnou nové. Školy měly v této době dvě části jednak učebnu byt pro učitele. Školní budovy bývaly přízemní i patrové.

Roku 1813 byly postaveny nově školy v Nové Vsi a v Hřištích. Roku 1820 vznikla nová budova pro školu v Jitkově o jedné třídě. Skládala se z jedné učebny a z bytu učitele.<sup>143</sup> O dva roky později byla postavena škola v Počátkách a Slavíkově. Roku 1823 se zrodila v Sedletíně, kde od roku 1807 byla jen soukromá škola. O tři léta později byla škola v Olešné a Vepříkově a o další čtyři roky déle ve Střížově. Poté se dlouhou dobu nezřizovaly ani nově školy, až roku 1854 vznikla soukromá evangelická škola v Sobiňově. Po roce 1869 nastává rychlejší rozkvět škol. Nejdříve se zrodila roku 1879 škola v Klokočově. O rok později zřízeny školní budovy v České Jablonné, Rozsochatci a Ždírci. Pak roku 1902 vznikly školy ve Vísece a Bílku. O rok později zřízeno školní stavení v Chloumku, poté následovaly roku 1905 školy v Bezděkově, Jilmu a Utíně. O dva roky později vznikla budova v Železných Horkách, rok po ní v Udavech. Nakonec roku 1912 byla zřízena škola ve Svinném.

Výjimkami byly Stříbrné Hory a Klouzovy, kde se budovy hned nestavěly nové při jejich počátku. Ve Stříbrných Horách vznikla roku 1831. Učilo se zde v najatém domě až do roku 1879, kdy byla postavena vlastní školní budova.<sup>144</sup> Roku 1850 vznikla škola v Klouzovech. K vyučování byla předělána pazderna, ve které se vyučovalo až do postavení nové budovy roku 1895. Pazderna byla chatrným stavením na jihovýchodním okraji vsi. Měla

---

<sup>142</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 38 – 51.

<sup>143</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Jitkov. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Jitkov 1894-1909. s. 1.

<sup>144</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Národní škola Stříbrné Hory. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Stříbrné Hory 1879-1915. s. 6.

kolnu a jednu místnost využívanou za učebnu a byt se dvěma okýnky. Ke stavení náležel chlívek a schránka na chraští. V učebně se nacházelo pět lavic pro třicet žáků, tabule, stůl, dvě židle, kamna, postel a v rohu brambory. Strop byl povalový.<sup>145</sup>

Poloha školních budov byla různá. Nejdříve se nacházela blízko kostela či fary, později se začalo hledat místo co nejvíce vhodné. V některých obcích se školy nacházely ve středu obce jako například v Příbyslavi.

Učebny byly již od počátku nepřizpůsobené výuce, jelikož se nejdříve nacházely v najatých či odkoupených domech, které nebyly původně určeny pro školy, ale pro obyvání. Ve většině z nich se nacházely školní lavice, ale našly se i takové školy, ve kterých žáci posedávali na zemi. Postupem času v 19. století se to začalo zlepšovat se stavbou škol přímo určených k výuce. Avšak většinou byl problém s místem. Při velkých počtech žáků se děti v učebnách tísnily. S postupným prosazováním dvousedadlových lavic se tak třídy stávaly nevhodné při stanoveném počtu osmdesáti žáků na třídu ve svém vymezeném prostoru.

Osvětlení školních budov bylo již od jejich počátku špatné. Oken bylo pomálu a nebyly dostatečně veliké. U některých škol se to nezměnilo ani do konce roku 1914. Podle předpisu měla být okna také vybavena záclonou či roletami, ale bohužel opět to není všude dodržováno jako například v Heřmani.

Co se týká vytápění, všechny budovy mají kamna, která postupem času byla všechna vyměněna za regulovaná dle platných předpisů.

Důležité pro každou budovu bylo i větrání. Nejdříve se větralo okny, později byly u novostaveb zřizovány větrací kanálky. Zvláštností je případ nejstarší budovy v Klouzovech. Od roku 1850 vyučovalo se zde v pazderně celé ze dřeva, ačkoliv měla dvě okna, tak se zde nikdy nevětralo, a proto byla místnost vlhká díky prosakování vody přes zeď a přítmí.<sup>146</sup>

Důkladný úklid školních budov na Chotěbořsku probíhal zpočátku nejčastěji jednou ročně o velkých prázdninách. Od ministerského nařízení ze dne 12. března 1888 se budovy školní začaly uklízet každý den a důkladné čištění celé budovy se vykonávalo alespoň dvakrát až třikrát ročně. Se šířením nakažlivých nemocí se začala provádět na školách desinfekce v případě jejich výskytu. Používala se kyselina karbolová, lysolová voda, vápno, popel ve spojení s teplou vodou. S úklidem budovy souviselo také bílení. Na některých školách probíhalo každý rok, v některých každý druhý až třetí rok o letních prázdninách stejně jako provádění nátěrů.

---

<sup>145</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Klouzovy. Památní kniha. Kniha č. 1. Klouzovy 1897-1934. s. 1 – 2.

<sup>146</sup> Tamtéž. s. 1 – 2.

Vlhkost postihovala snad všechny školy na Chotěbořsku. Nejčastěji vedla k rozvinutí hub a plísní. Bojovalo se proti ní všemožnými způsoby. Jako prevence sloužilo větrání, topení a zřizování kanálku na provětrávání či odvod vody. Proti již vytvořené plísní a houbě se používaly rozličné způsoby. Nejjednodušší bylo zřít zcela novou podlahu se spodním násypem či spodním vydlážděním cihlami, ale tento způsob se příliš neosvědčil. Dále se používala kyselina karbolová, dehet, petrolej, nehašené vápno, suchý písek, škváry, struska, cement, asfalt, malta a posypová soda.

Opravy školních budov prováděly se podle potřeby. Některé školy, které byly v horším stavu, protože byly starší, se opravovaly každoročně. Ostatní v rozmezí více let. Nejčastěji se opravovala podlaha, okna, dřevěné části zničené vlhkostí a střecha.

Záchody se zpočátku ve školních budovách většinou nenacházely. Od roku 1888 bylo nařízeno, aby záchody byly v přístavku oddělené pavlačí. Všechny školy v okrese Chotěbořském již je tak měli do roku 1914, avšak ne všechny byly s pavlačí. K záchodům byly již všude k roku 1914 zbudovány žumpy. Jediným problémem na některých školách byl nedostatečný počet záchodů, jelikož záchody pro chlapce, dívky a učitele měly být odděleny a navíc mělo jich být tolik, kolik bylo tříd.

Školy v Chotěboři, Krucemburku a Olešné a neměly pitnou vodu. V Chotěboři a v Krucemburku se pro vodu chodilo do kašny před školou. Ostatní školy měly své studně. Ve Střížově se roku 1911 postavil vodovod vedoucí i do školy, jelikož se stávalo, že za velkého sucha se ztratila voda ze studně, protože pramen byl jen povrchový.<sup>147</sup> Ve Vepříkově se voda donášela z cizí studně, jelikož voda v té školní zapáchala.<sup>148</sup>

Školní dvůr se ve většině škol skládal ze dvou částí, a to ze zahrady a cvičiště. Na zahradě se pěstovaly ovocné stromy, z jejichž plodů škole plynul i příjem. Dále se zde nacházela zelinářská část a botanická. Některé školy pěstovaly jedovaté byliny. Cvičiště byla z velké většiny pokryta pískem a byla vybavena bradly, lešením a kladinou. Školy ve Vísce a Modletíně školní dvůr vůbec neměly. V Havlíčkově Borové, Chotěboři a Nové Vsi byla školní zahrada mimo školní dvůr. V Přibyslavi měly jednak venkovní cvičiště a pak také kryté přímo ve škole. Největší dvůr pak měly školy v Jilmu, Libici nad Doubravou a Přibyslaví.

Učební pomůcky se nejdříve ve školách nacházely poskrovnu. Postupem času byly pořizovány hlavně díky dobrodincům školy. Používaly se například mapy, vycpaná zvířata, knihy. První jejich umístění bylo přímo ve třídách, ale postupem času se v 19. století začaly

---

<sup>147</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Jitkov. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Jitkov 1894-1909. s. 132.

<sup>148</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Vepříkov. Kronika školy. Kniha č. 2. Vepříkov 1892-1918. s. 102.



budovat zvláštní místnosti přímo určené pro jejich uchovávání. Díky kabinetům se prodloužila jejich trvanlivost a žáci již neměli tolik možností na jejich zničení.

Po roce 1800 začaly na školách vznikat školní knihovny. Sloužily hlavně učitelům, ojedinelé i žáků. Většina knih nacházejících se v nich pocházela taktéž z darů dobrodinců školy, kteří byly společně se seznamem knih zapisovány do školních kronik.

Školní budovy z pohledu architektury na Chotěbořsku za vlády Marie Terezie byly většinou upravené a přizpůsobené běžné měšťanské a venkovské domy. Po roce 1800 se to začalo měnit a školy byly stavěny hlavně k účelu školnímu. V druhé polovině 19. století se začaly budovat ve větších městech, jakými byla Chotěboř a Přibyslav spíše reprezentativní školní budovy v historizujícím slohu. V Přibyslavi se při poslední budově školní ve vymezeném období uplatnil dvou trakt.

Školní budovy na Chotěbořsku byly podle mého názoru po většinu času ve vymezeném časovém období nevyhovující. Ve většině případech se nedlouho po postavení musely provádět notné úpravy a opravy, někdy ihned, někdy v rozmezí dvou až pěti let. Po krátké době v řádu desetiletí už nedostačovaly narůstajícímu počtu žáků a na takovou situaci se nemyslelo, což se určitě mělo. Dalším problémem byla vlhkost a plíseň, jež se neřešila vždy adekvátním způsobem. Proto se vracela a znamenala i zdravotní rizika pro žáky a učitele na což se mělo brát ohled. Avšak nejspíše zde hrála roli i finanční částka, za kterou se opravy prováděly a tak se zvolilo jednodušší a levnější řešení. Souvislost s vlhkem a plísněmi mělo i větrání, které se na počátku 19. století začalo brát v potaz. Bylo to dobré řešení pro jejich předcházení. Úklid školních budov byl od začátku vzniku škol prováděn v menší míře. Podle nařízení však byl dostatečný, i když sebou nesl také zdravotní rizika v podobě nemocí. Stejně jako pitná voda, používaná v některých ojedinelých případech z kašny v lepším případě ze studny. V tehdejší době však nebyly takové přístroje na čištění vody, jako jsou dnes a tak se museli spokojit s vodou, jaká byla.

Problémem také dle mého názoru byla velikost tříd, žáci se v nich tísnili a to mělo určitě vliv na jejich přístup k výuce a objem získaných znalostí. Ve vymezené době na to měly většinou jiný názor. Osvětlení hrálo roli pro zrak dětí. Od zřizování prvních škol se na to nebral vůbec ohled. Změna přišla až se zákonem z roku 1805, kdy se nařídila vyhovující velikost oken. Žáci tak dostali lepší podmínky na učení a nekazil se jim zrak.

### 3.2 Vývoj školní budovy v Chotěboři od reforem Marie Terezie do roku 1914

Kdy v Chotěboři byla založena škola, se neví. Existuje vícero domněnek. Podle první se zde nacházela škola roku 1637, podle druhé tu již byla před rokem 1600. Avšak první doložená písemná zmínka pochází z let 1560 – 1581.<sup>149</sup> Školní budova číslo popisné 60<sup>150</sup> od svého počátku do roku 1800 stála blízko fary a kostela vedle hřbitova nedaleko místního špitálu.<sup>151</sup> Postavena byla nejspíše před rokem 1582 a často se opravovala. Náklad na opravy a na podporu žáků hradila obec i samotní občané. Dům školní byl z části z kamene i z části ze dřeva. Sestával z dvou malých místností a komory.<sup>152</sup> Toto stavení třikrát vyhořelo, poprvé roku 1635<sup>153</sup>, podruhé roku 1740 a naposledy roku 1800, kdy byla přesídlena do bývalého městského špitálu. Ten se nacházel hned vedle fary v čísle popisném 62. Budova sestávala z dvou světnic situovaných k východu, dvou nízkých tmavých pokojů, kuchyně a komory. Ke stavení přináležel ještě chlév a dřevník.

Škola byla o jedné třídě do roku 1807, kdy se rozšířila na dvě třídy, a přibyl jeden učitelský pomocník. Avšak pro stále narůstající počet dětí krajská komise dekretem ze dne 23. prosince 1841 číslo 68235 nařídila roku 1841 zřídit další dvě světnice pro vyučování a ustanovila další dva učitelské pomocníky. Školnímu patronovi baronu Janu Dobrzenskému z Dobrzenic bylo nařízeno, aby potřebné světnice najal, vybavil vším potřebným, dodával pro ně dříví a platil plat novým pomocníkům do doby, než se postaví nová budova. Téhož roku tak školní patron učinil a najal vedlejší dům č. p. 63, ve kterém se nacházely dvě místnosti pro výuku a tři pro byty pomocníků. K pozemku patřila zahrada, kde se pěstovaly ovocné stromy. Následujícího roku byl pozemek zakoupen a patřil již škole.<sup>154</sup>

První oprava budovy č. p. 62 přišla roku 1857, kdy byla zřízena v obou učebnách nová podlaha a venkovní okna, protože zde dříve při každém chumelení a rozmrzání oken zůstalo

---

<sup>149</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 9 – 12.

<sup>150</sup> ADAM, Petr; PAVLÍČEK, Stanislav. Pamětní knihy města Chotěboře II. díl: chotěbořské kroniky z let 1939 – 1979. Chotěboř: Město Chotěboř, 2010. ISBN 978-80-87330-05-0. s. 249

<sup>151</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 9 – 12.

<sup>152</sup> ADAM, Petr; PAVLÍČEK, Stanislav. Pamětní knihy města Chotěboře II. díl: chotěbořské kroniky z let 1939 – 1979. Chotěboř: Město Chotěboř, 2010. ISBN 978-80-87330-05-0. s. 371

<sup>153</sup> Tamtéž. s. 372.

<sup>154</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 9 – 12.

velké mokro, díky čemuž začala hnit podlaha, která vydávala nezdravé výpary. Do učebny pro druhou třídu byla pořízena nová hliněná kamna. Náklad na tyto opravy hradila obec.<sup>155</sup>

Roku 1861 byla škola rozšířena o pátou třídu, proto se najal dům č. p. 235 na rohu náměstí a ulice Palackého, kde se zřídily tři učebny, zbylé dvě zůstaly v již dříve používaných budovách. Tento stav zůstal až do roku 1869.<sup>156</sup>

13. září 1864 byl patronát nad školami přenesen na školní obce. V Chotěboři se tak stalo 18. února 1865, kdy byl zvolen školní výbor. Pod Chotěboř v tu dobu patřili obce Dobkov, Svinný, Klouzovy.<sup>157</sup>

Rozšíření zdejší školy o pátou třídu přineslo potřebu nového školního stavení. Farní škola pro město jako Chotěboř byla už zcela nedostačující. Z toho důvodu byl na den 23. května 1865 svolán výbor města Chotěboře, na němž bylo schváleno, že se musí postavit nová školní budova. O pět dní později dostal městský výbor na starost, aby vybral vhodné místo pro stavbu. Lokality byly vybrány dvě. První se nacházela na místě nynější školy č. p. 62 a 63, ke kterému by se přidal ještě vedlejší dům č. p. 64. Druhé umístění se nalézalo v Čáslavské ulici při domech č. p. 74 – 77. Proto byl svolán výbor města na 27. prosince 1865, aby rozhodl, kde se bude stavět. Většina hlasů patřila lokalitě v Čáslavské ulici, která byla tímto zvolena. Koupě domů stávajících v již zmíněné lokalitě byla vyřízena bez problému za 5 700 zlatých.

O vypracování plánu na budovu byl požádán inženýr Václav Koudelka z Čáslavi. Škola měla být krásná, prostorná, vhodná pro hlavní školu s učitelskými byty i knihovnou v přízemí, s pěti učebnami, ředitelnu i kreslírnu v prvním patře a s dalšími pěti učebnami, fyzikálním kabinetem i sálem pro zkoušky v druhém patře. Ozdobena měla býti věží s hodinami a zvonkem. Ke stavení měl náležet prostorný dvůr se zahradou i s tělocvičnou. Rozpočet byl stanoven na 41 063 zlatých a 30 krejcarů, rozdělen tak, že město Chotěboř mělo zaplatit celkově 16 512 zlatých 81 krejcarů a ostatní přískolené obce s patronem školním baronem Dobrzenským 24 550 zlatých 49 krejcarů. Splátky byly povoleny ve čtyřech nebo pěti ročních lhůtách.

Stavba měla započít na jaře roku 1866, to však bylo zrušeno a začalo se až následujícího roku. Základní kámen byl položen dne 16. července 1867. Dokončena byla po dvou letech a celé stavení stálo 46 000 zlatých. Dne 20. září 1869 byla slavnostně vysvěcena a

---

<sup>155</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 80.

<sup>156</sup> TICHÝ, Jaroslav. 125 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. In Chotěbořské echo. Měsíčník městského úřadu. IV/1995. s. 2.

<sup>157</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 105.

vyučování započalo 1. října téhož roku. Vznikla tak kamenná budova, která byla i s malou věží vysoká třicet čtyři metrů. Vchod do budovy měl na šířku 2,7 metrů a na výšku tři metry. V budově se nacházelo pět učeben o výšce 4,2 metru a šířce 9,5 metru, byty učitele a pomocníků, kreslárna, která byla zároveň i divadelním sálem s dřevěnou galerií pro diváky. V každé třídě se nacházel stůl pro učitele, tabule, skříň na knihy, školní lavice pro šest osob, umyvadlo s ručníkem a houbou na tabuli. Dále se v učebnách nacházela hliněná kamna s teploměry, ve kterých se topilo zevnitř místnosti. Okna na budově byla jak vnější tak vnitřní. Hromosvod byl samozřejmou součástí stavení.

Škola dostala číslo popisné 74, které zůstalo po jednom z domů, jenž se musel zbourat, kvůli stavbě nové školy. Na západní straně budovy se ve štítě nacházel letopočet 1868.<sup>158</sup> Někdy na sklonku 19. století byly na malou věž dosazeny hodiny, jejichž autorem byl chotěbořský hodinář Jan Ninger.<sup>159</sup>

Naproti škole se nacházelo místo nazývané „V Kašinkách“. Jmenovalo se tak proto, že tu stávala kašna plněná vodou z rybníka Kacíře, která se sem dostávala pomocí dřevěného potrubí. Voda z kašny se využívala i ve škole jako pitná.<sup>160</sup>

Roku 1873 byla škola rozšířena o šestou třídu. Vysokým rozkazem ze dne 3. prosince 1876 číslo 7094 nařízeno počátkem následujícího školního roku otevření první třídy chlapecké měšťanské školy a rozdělení čtvrté a páté třídy školy obecné podle pohlaví. Škola měšťanská chlapecká v Chotěboři zřízena jako první v celém okrese roku 1876. Otevřena byla následujícího roku dne 17. září.<sup>161</sup> Obecná pětitřídní škola se třemi paralelkami tím byla rozšířena na osmitřídní měšťanskou chlapeckou školu.<sup>162</sup>

Ve školním roce 1878/1879 byly dány do sborovny nová kamna a tři nové skříně na pomůcky do tříd. Do páté dívčí třídy byly pořízeny nové lavice se sedáky pro čtyři osoby v počtu čtrnácti.<sup>163</sup>

Dne 2. listopadu 1879 otevřena při škole měšťanské a obecné pokračovací živnostenská škola. Výuka probíhala od listopadu do dubna každou neděli mezi devátou až jedenáctou hodinou. Její žáci zde získávali poznatky ze zeměpisu, dějepisu, kreslení, češtiny a

---

<sup>158</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 100 - 108

<sup>159</sup> ADAM, P., Königsmarková Z., Pavlíček S. 140 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. Chotěboř: Město Chotěboř, 2009. ISBN 978-80-87330-02-9. s. 44

<sup>160</sup> ADAM, Petr; PAVLÍČEK, Stanislav. Pamětní knihy města Chotěboře II. díl: chotěbořské kroniky z let 1939 – 1979. Chotěboř: Město Chotěboř, 2010. ISBN 978-80-87330-05-0. s. 324

<sup>161</sup> SOKA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 122

<sup>162</sup> Tamtéž. s. 147.

<sup>163</sup> Tamtéž. s. 129, 135.

z počtů).<sup>164</sup>

Ve školním roce 1882/1883 v první, druhé i třetí třídě lavice předělány podle tehdy platných předpisů. Což znamenalo, že byly v půlce seříznuty a o jeden centimetr sníženy, sedadla byla mírně na zad vykloněna, opěradla udělána vypouklá, stolové desky a sedadla rozšířeny o třicetimetřovou lištu. Do všech jedenácti tříd se pořídila nová umyvadla, plecháče, ručníky a věšáky na svršky. O letních prázdninách se celá škola nechala po patnácti letech vybělit žlutavým vápnem i se celá vymyla. Římsy zvenčí v délce 80 a šířce 25 centimetrů byly zinkovým plechem pokryty za 62 krejcarů. 32 žlabů a 16 rour bylo černě natřeno. Ve druhé i třetí třídě se natřely lavice za 22 zlatých a 50 krejcarů, ve čtvrté třídě se šestnáct lavic nejdříve předělalo a poté natřelo za 12 zlatých.<sup>165</sup>

O hlavních prázdninách následujícího roku v prvním poschodí byly přestaveny čtyři učebny a jedna školní třída se nechala přepažit, tím se získalo místo pro kabinet měšťanské chlapecké školy, v přízemí byly zřízeny dvě nové učebny. Stavbu řídil místní stavitel František Liška a tesař Václav Vrba.<sup>166</sup>

Dne 1. května 1885 byla otevřena pobočka druhé třídy a rozdělena dle pohlaví. O rok později se tak stalo i s první třídou. Na škole tedy bylo pět postupných tříd chlapeckých na obecné škole, tři postupné na měšťanské škole a pět pobočných tříd dívčích při obecné škole.<sup>167</sup>

Ve školním roce 1888/1889 byly do fyzikálního kabinetu pořízeny dvě nové skříně za 50 zlatých. Kreslárna byla nově vybavena kreslicími stoly s pulty, nástěnnou tabulí, pořízeno bylo také nové podium.<sup>168</sup>

Roku 1890 povoleno výnosem ze dne 30. srpna otevření měšťanské dívčí školy s jednou třídou. Vyučovat se v ní započalo 13. září téhož roku. Správu měla společnou s měšťanskou chlapeckou školou. Rozpočet na její zřízení v budově měšťanské chlapecké školy byl stanoven na 1 098 zlatých. Nákras rozvržení prostoru zhotovil stavitel František Liška. Na školní zahradě se započalo s pěstováním stromů a zeleniny. O letních prázdninách byla jižní a západní část školy obílena. Jedna učebna se přepažila příčkou a vzniklo tak místo pro přírodopisný kabinet, který byl dříve v jiné třídě udělán stejným způsobem. Ta třída byla zbavena příčky a rozšířena. Všechny opravy a změny stály dohromady 650 zlatých.<sup>169</sup>

---

<sup>164</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 133.

<sup>165</sup> Tamtéž. s. 138 – 142.

<sup>166</sup> Tamtéž. s. 144.

<sup>167</sup> Tamtéž. s. 147.

<sup>168</sup> Tamtéž. s. 149.

<sup>169</sup> Tamtéž. s. 151 – 153.

Následujícího roku byla otevřena druhá třída dívčí měšťanské školy a v době hlavních prázdnin opraveny záchody, pořízeny dvě nové tabule, skříň, tři lavice a stupátka, dvoje železná kamna. Všechny tabule byly natřeny lakem bez lesku a dveře byly natřeny bělobou.<sup>170</sup>

Roku 1893 otevřena třetí třída měšťanské dívčí školy.<sup>171</sup> O tři léta později výnosem ze dne 25. dubna číslo 43840 byla rozdělena obecná škola na dva ústavy, a to na čtyřtřídní obecnou chlapeckou a čtyřtřídní obecnou dívčí školu. Ve čtvrtých třídách se dívky vyučovaly ve dvou odděleních. Chlapecké škole bylo vykázáno přízemí s druhým patrem a pro dívčí školu se zbylé vyhradilo první patro.<sup>172</sup>

Roku 1896 byly postaveny záchody se žumpou, která byla řádně vycementovaná a klenutá. Napojena byla na hlavní stoku ve školní ulici. Na krytu žumpy se nacházela vrstva země.

Ve školním roce 1901/1902 věnovala místní školní rada škole prostorné místo pro hřiště. Nacházelo se na louce za domkem obuvníka Pejzla u cesty do Klouzov. V témže roce se vyjednávalo o stavbě nové školy, proto byla zvolena komise, která měla určit způsob stavby, jestli se budova postaví nová nebo proběhne přístavba stávající.<sup>173</sup>

Ve školním roce 1903/1904 pro nedostatek místností ve školním stavení zřízena jedna učebna v domě u fary číslo popisné 62. Vynesením ze dne 7. září 1904 číslo 36913 povolen pokračovací kurz při měšťanské chlapecké škole. Byl to první takový kurz v Čechách. Měl dvacet šest žáků. Náklad na jeho vedení byl 1 500 korun. Občanská záložna dávala 350 korun, každý žák ročně platil 40 korun a zbytek doplácela obec.<sup>174</sup>

Školního roku 1905/1906 byly na školním cvičišti zřízeny filtrační jámy.<sup>175</sup> Následujícího roku byla místní školní radou vyjednána koupě pozemku pro staveniště nové budovy na místě zvaném „Ve Dvorci“, ale nakonec musela být odložena, jelikož obec si podala žádost o reálku a čekalo se na rozhodnutí.<sup>176</sup>

Ve školním roce 1909/1910 místní pedagogický sbor poukazoval na vážné nedostatky školní budovy, proto byly o prázdninách vykonány aspoň nejnutnější opravy. Obnovila se fasáda budovy, do první třídy měšťanské chlapecké školy se dala nová podlaha i kamna, pořídil se nový nábytek a okna s dveřmi byla natřena. Rozhodnutí o stavbě či přístavbě

---

<sup>170</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891. s. 156.

<sup>171</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Památní kniha. Kniha č. 2. Chotěboř 1892 – 1906. s. 1.

<sup>172</sup> Tamtéž. s. 41.

<sup>173</sup> Tamtéž. s. 57.

<sup>174</sup> Tamtéž. s. 66 – 70.

<sup>175</sup> Tamtéž. s. 74.

<sup>176</sup> Tamtéž. s. 7.

školního stavení nadále zůstávalo v pozadí vyjednávání o reálku.<sup>177</sup>

Následujícího roku na základě memoranda místních učitelů prohlédla komise školu. O letních prázdninách byla položena nová podlaha do druhé a třetí třídy měšťanské chlapecké školy. Hřiště školní neboli cvičiště se zarovnal do jedné roviny, odvodnilo na náklad obce a kolem byly vysázeny lípy s vrkami. Téhož roku byla v Chotěboři dostavěna elektrárna, díky tomu se následujícího roku ve škole svítilo již elektrickým proudem.<sup>178</sup>

Dne 8. srpna 1912 byla odhlasována místním obecním zastupitelstvem stavba nové budovy pro měšťanskou chlapeckou školu s rozpočtem 180 000 korun. Místa byla určena dvě. Prvním bylo již dříve zmiňované nesoucí název „Ve Dvorci“, druhé bylo na místě zvaném „Proti vilkám“. Velkou zásluhu na tom měl školní inspektor Josef Zeman.

Během školního roku 1912/1913 jednáno na zastupitelstvu města o stavbě budovy. Byl vypsán konkurz na zhotovení plánů, do kterého se zapojilo čtyřicet pět návrhů. Nakonec byl vybrán plán architekta Křivánka za 243 000 korun. Návrh překračoval povolený limit rozpočtu, proto se podal návrh na jeho zvýšení. To však nebylo schváleno. Ale aspoň se na jaře téhož roku zadalo vypracování detailních plánů a rozpočtů podle návrhů architekta. Nemilou událostí pro novostavbu bylo podání návrhu člena zastupitelstva Šubrta na stavbu reálného gymnázia, který byl schválen, a tím se zastavilo na čas jednání o měšťanské chlapecké škole.<sup>179</sup>

Dne 21. října 1913 na schůzi obecního zastupitelstva bylo uloženo staviteli Františku Krumlovi vypracování návrhu a rozpočtu na novostavbu pro měšťanskou chlapeckou školu. Stavba schválena dne 14. července 1914 se zápůjčkou 200 000 korun buď u Zemské banky v Praze nebo u banky Slavie či výhodněji někde jinde. Chvilí poté se vypsál konkurz na zadání stavby, ale vyhlášení první světové války vše přerušilo.<sup>180</sup>

Školní budova v hygienických a zdravotních ohledech již od roku 1901 nedostačovala. Každým rokem se objevovaly nemoci jako spála, neštovice a jiné, které vždy zasáhly veliký počet dětí školou povinných. Příčinou mohla být pitná voda z kašny, přeplněné třídy, nedostatečné záchody umístěné hned vedle tříd.

Příjmy učitelovi podle faze z roku 1791 byly 245 zlatých 58 krejcarů. Z toho bylo za školné od žáků 6 až 9 krejcarů, užitek z pole a louky 3 zlaté, odměna v naturáliích od vrchnosti 6 měř žita a 2 míry pro osobní potřebu, 2 sáhy dříví a sud piva, od města 5 sáhů

---

<sup>177</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Památní kniha. Kniha č. 3. Chotěboř 1906 - 1940. s. 26.

<sup>178</sup> Tamtéž. s. 33 – 38.

<sup>179</sup> Tamtéž. s. 45 – 46.

<sup>180</sup> Tamtéž. s. 57 – 59.

dříví. Z městského důchodu dostával 40 zlatých. Úroky z jistiny založené hrabaty z Wrtby, Kynských a Seilerů – 266 zlatých 40 krejcarů, z kostelní pokladny za pašije 1 zlatý 30 krejcarů, za dříví při pálení svatých olejů na bílou sobotu 36 krejcarů, na struny 4 zlaté, na kalkanta 3 zlaté, koleda z každého čísla domu 3 krejcarů a na zelený čtvrtek ½ krejcaru, za štolu 14 zlatých. Pomocníkovy příjmy byly od roku 1842 stanoveny takto: školné od žáků ročně 38 zlatých a 60 krejcarů, z městských příjmů ročně 31 zlatých a 40 krejcarů, což ročně činilo 70 zlatých stříbra.<sup>181</sup>

Rozpočet z roku 1909 vykazoval vydání školy 5 600 korun a o rok později 9 000 korun, což činilo 30% z přírážek. Vydání z roku 1910 bylo vyšší kvůli opravě školní budovy. Žáci neplatili školné od roku 1903, které bylo na žádost představenstva řemeslníků a živnostníku zrušeno na schůzi obecního zastupitelstva dne 27. června roku 1902. Jeho ztráta se pokryla obecními přírážkami.<sup>182</sup>

Vydání školy roku 1911 činilo 8 385 korun a 85 haléřů. Tyto peníze byly použity například na plat školníkovi a uklízečce Anně Bernatové, udržování budovy a pojistné, palivo, štípání dříví a odvoz, školní potřeby, ad. Příjem v témže roce činil 11 839 korun a 43 haléřů. Škola dostala například od města Chotěboře 9 584 korun a 6 haléřů.<sup>183</sup>

Roku 1912 vydání fondu školního bylo 10 774 korun a 35 haléřů. Peníze se vydali za plat školníkovi a uklízečce Anně Bernatové, udržování a pojistné, palivo a dovoz, světlo, školní potřeby, knihaře, ad. Příjem tvořila částka 10 748 korun a 46 haléřů. Škole přispěli například město Chotěboř částkou 7 053 korun a 73 haléřů i velkostatek Chotěboř 196 korun a 54 haléřů.<sup>184</sup>

Vydání školy za rok 1913 činilo 14 110 korun a 73 haléřů. Vydání se použilo na plat školníkovi a školnici, truhláři a knihaři, udržování budovy a pojistné, palivo, světlo, školní potřeby ad. Příjem školy roku byl 13 455 korun a 19 haléřů. Město Chotěboř přispělo částkou 8 001 korun a 72 haléřů.<sup>185</sup>

Vydání fondu školního roku 1914 tvořilo 10 077 korun a 44 haléřů. Peníze byly vyplaceny školníku, školnímu lékaři, knihaři, truhláři, sklenáři a zámečnickovi, za

---

<sup>181</sup> Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 53. Karton číslo 53. Folie číslo 5 – 7.

<sup>182</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 110

<sup>183</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Účet příjmů a vydání, důchodu obecního, fondu chudinského a školní obce Chotěboře za správní rok 1911. Chotěboř 1912. s. 7

<sup>184</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Účet závěrečný důchodu obecního, fondu chudinského a školního města Chotěboře za rok 1912. Chotěboř 1913. s. 7

<sup>185</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Město Chotěboř. Závěrečný účet za rok 1913. Chotěboř 1914. s. 7



udržování a pojistné, palivo, světlo, školní potřeby, ad. Příjem fondu školního činil 9 222 korun a 5 haléřů. Město Chotěboř vydalo 8 642 korun a 80 haléřů.<sup>186</sup>

Na měšťanskou školu přispíval okres a Občanská záložna částkou 300 korun. Stát přispíval na kurs pokračovací dvakrát po 1 000 korunách a jednou po 800 korunách. Občanská záložna poskytovala pokračovacímu kursu ročně podporu ve výši 350 korun, okresní zastupitelstvo ročně 400 korun a ostatní vydání na kurs se kryly se školním platem, který byl 40 korun.<sup>187</sup>

### **3.3 Dějiny školní budovy v Krucemburku od reforem Marie Terezie do roku 1914**

Kdy škola v městě Krucemburku byla zřízena, nelze zjistit. Roku 1385 byla ve městě fara a nejspíše i škola. Podle druhé domněnky škola vznikla před bělohorskou dobou. Kde škola stávala, se neví. Roku 1740 byla budova vedle kostelních schodů před hřbitovní zdí. Nacházela se zde až do vystavení nové školy roku 1877. V roce 1880 po staré škole zbyla jen díra v zemi. Nové dřevěné stavení mělo dveře a dvířka u stodoly s železnými pouty, všechny dveře v budově se železnými zámky, okna s kovanými rámy, dlouhý dubový stůl, železný kotlík do kamen, dvě stolice pro děti k sezení a tabuli.

Vyučování zde probíhalo až do roku 1796, kdy celá budova vyhořela. O rok později se postavila nová škola již z kamene. Náklad činil 693 zlatých a 57 krejcarů. Zednické práce stály 349 zlatých 38 krejcarů, tesařské 212 zlatých 14 krejcarů, truhlářské 62 zlatých 3 krejcare, zámečnická 27 zlatých 30 krejcarů, sklenářská 16 zlatých 20 krejcarů, kamenická 5 zlatých, kovářská 7 zlatých 12 krejcarů a kamnářská 14 zlatých. Novostavba byla přízemní budova, uvnitř se nacházela učebna s deseti lavicemi, byt učitele, komora, kuchyň a sklep. K stavení náležel ještě chlév. Budova sloužila svému účelu, tak jak mohla, avšak roku 1821 byla na náklady školního patrona opravena. Místnost pro výuku byla malá a vlhká, byt učitele nedostačující. Budova postupně chátrala, až roku 1853 se označila za nebezpečnou a strhla se.

Téhož roku se započalo se stavbou nového školního stavení a výuka se až do roku 1855, kdy byla škola dostavěna, přestěhovala do soukromých domů. K tomuto účelu obec zakoupila zahradu od rolníka Josefa Losenického čísla popisného 109 za 360 zlatých, která měla obvodem 614, 93 metrů i zabírala plochu 1 234 metrů čtverečních a darovala jí škole pro

---

<sup>186</sup> Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DOI. Město Chotěboř. Závěrečný účet za rok 1914. Chotěboř 1915. s. 7

<sup>187</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. s. 110

stavenišť. Celá stavba stála 6 800 zlatých. Kníže František Josef z Dietrichsteina přispěl částkou 5 040 zlatých a přiškolené obce 2 086 zlatých. Slavnostní vysvěcení budovy proběhlo téhož roku. Budova to byla jednopatrová s břidlicovou střechou, žulovými schody opatřenými železným zábradlím. V prvním patře se nacházely dvě učebny, v přízemí pak byt učitele složený ze dvou pokojů, byt učitelského pomocníka o jedné místnosti, kuchyň, čeledník, komora a sklep. Ke škole náležel i dvůr, na němž byla roku 1873 zřízena letní tělocvična.

Nemilou událostí bylo roku 1875 spadnutí stropu v komoře, jelikož trámy byly úplně shnilé. Strop se tedy opravil a místnost se vybavila klenutím. Stejněho roku pro větší počet žáků si škola podala žádost o rozšíření školy na tři třídy. Odpověď přišla kladná a nové učebny se získalo z bytu učitelova pomocníka a z komory. Téhož roku byla budova opravena, obílena a do budovy přibyla pozlacená tabule darovaná majitelem hutě na Ransku. Roku 1877 si škola podala další žádost o rozšíření stávající školy o další třídu. Požadavek byl schválen 12. prosince téhož roku a měla se otevřít v následujícím roce. Učebna byla vytvořena z učitelova bytu. Společně s učebnou z roku 1875 byla slavnostně vysvěcena dne 14. února 1878 a o čtyři dny později otevřena.<sup>188</sup>

Školní budova se potýkala s vlhkostí. Roku 1880 se rozšířila houba ve třetí třídě, proto se celá podlaha vyměnila. O rok později opět škola nedostačovala narůstajícímu počtu žáků, a tak byla podána žádost o rozšíření na pátou třídu. Následujícího roku bylo prosbě vyhověno a vyučovat se v ní mělo od 1. ledna 1883. Protože že už v budově nebylo místa na další učebnu, najala se v domě čísla popisného 101. Následujícího léta byla nově vydlážděna chodba v přízemí a pořízeny záclony do každé třídy.

Dne 22. května 1885 bylo schváleno rozhodnutím číslo 18328 rozdělení páté třídy podle pohlaví tedy zřízení dívčí pobočky. Otevřena byla následujícího roku dne 1. ledna v najatém domě čísla popisného 4. Téhož roku se v budově opravovala podlaha v prvním patře. Položena byla nová cementová dlažba.<sup>189</sup> O dva roky později se ze zdejší školní obce vyčlenila obec Ždírec a zřídila si vlastní dvoutřídní školu, které se vystavěla vlastní budova roku 1890.<sup>190</sup> Proto v Krucemburské škole došlo ke zrušení dívčí pobočky při páté třídě.<sup>191</sup> Roku 1889 se na dvoře školním postavil dřevník za obnos skoro 100 zlatých a zakoupil se

---

<sup>188</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Krucemburk. Pamětní kniha školy krucemburské. Kniha č.1. Krucemburk. 1880-1936. s. 29 – 52.

<sup>189</sup> Tamtéž. s. 65 – 76.

<sup>190</sup> Tamtéž. s. 81.

<sup>191</sup> Tamtéž. s. 87.

vedlejší dům se zahradou. Dům byl později prodán a jeho zahrada se spojila se dvorem školním.<sup>192</sup>

Dne 27. dubna 1893 postihlo město neštěstí v podobě požáru, při kterém přeskočil oheň i na školu, shořela celá střecha a spadlo klenutí ve třetí třídě. Od druhého dne až do konce školního roku vyučovalo se ve dvou místnostech. První se nacházela v doně čísla popisného 160 a druhá v bytě učitele v čísle popisném 4. Na další rok se najaly čtyři místnosti panem Ladislavem Binkem a pátá třída se nacházela v dříve již využitém bytě učitele. První učebna byla umístěna v domku Josefa Bělouška čísla popisného 106, druhá učebna se nalézala v domě Václava Hubatého čísla popisného 85, třetí třída byla u pana Václava Svobody v domku čísla popisného 105 a čtvrtá třída společně se školním kabinetem se nacházely v domě u pana Chudovského v čísle popisném 102.

Nejdříve se školní obec rozhodovala, zda budovu opraví či se provede stavba nové. Nakonec bylo rozhodnuto, že se postaví nová na stejném místě, kde stála ohořelá. Zhotovení plánu na budovu vzdálenou aspoň 17 metrů od silnice zadaly panu Františku Manychovi z Hlinska. Rozpočet byl nejdříve stanoven na 20 000 zlatých, ale po rozhodnutí, že se použijí zbytky ze staré budovy, se snížil na předpokládaných 18 500 až 19 000 zlatých. Provedení výstavby bylo zadáno staviteli Františku Liškovi z Chotěboře. Počátkem dubna roku 1894 se začalo se stavbou nové budovy školy obecné. Hotová byla 14. září stejného roku. Peníze na stavbu pocházely z pojištění 2 000 zlatých, ze subvence 6 000 zlatých a zbytek ze školní přirážky, jež činila 125 %. 10 % z přirážky platila vrchnost a částka to byla skoro 4 000 zlatých. Úřední schválení budovy se událo dne 24. září, vyučování započalo o den později a svěcení budovy proběhlo poslední den téhož měsíce.<sup>193</sup>

O prázdninách následujícího roku proběhli nutné opravy v budově. Chodby a stěny v místnostech se vymalovaly, v učebnách se ještě zhotovil nátěr z olejové barvy do výšky 1 metru. Dále proběhly opravy zednické a tesařské. U školy byla zřízena letní tělocvična ve velikosti 150 metrů čtverečních a učitel dostal na starost úpravu školní zahrady. Po úpravě se na školní zahradě nacházelo semeniště divokých stromů o 110 metrech čtverečních, zelinářské oddělení o 37 metrech čtverečních a oddělení jedovatých bylin o 25 metrech čtverečních. Škola zdejší myslela i na estetický vzhled vnitřku budovy a tak nechala roku 1897 chodby ozdobit diagramy.<sup>194</sup>

---

<sup>192</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Krucemburk. Pamětní kniha školy krucemburské. Kniha č.1. Krucemburk. 1880-1936s. 94 – 95.

<sup>193</sup> Tamtéž. s. 128 – 150.

<sup>194</sup> Tamtéž. s. 154 – 170.

Další opravy přišli až roku 1902, kdy byly na horní chodbě zetlelé příčné trámy. Nahradily se novými a byla poležena nová dlažba za 200 korun. O dva roky později se opravovala střecha a vytlučená okna po krupobití nákladem za 400 korun. Roku 1905 se také prováděly úpravy na škole. Jednak se do oken pořídily dřevěné rohy a zvnějšku se natřela a kytovala, učebny se vymalovaly. Téhož roku se naproti škole zřídila kašna s pitnou vodou.<sup>195</sup> Až do roku 1910 nebylo třeba žádných oprav. Téhož roku se opravila střecha, vikýřová okna dostala nová silná rýhovaná skla, dolní zdi ve třídách se vymalovaly světlešedým nátěrem, do druhé třídy se pořídila nová kamna. Všechny tyto úpravy stály 300 korun.<sup>196</sup> O rok později se konaly další úpravy. Do páté třídy se pořídila nová kamna za 160 korun, velká skříň, listová tabule, šest plátových rolet do oken pak se opatřily regulační misky na mýdlo, šest židlí do sborovny, dřevěné pažení na rohy chodeb a do záchodů dřevěné mřížky. Celá škola se také vybělila a nábytek ve sborovně byl natřen. Nakonec se opravily okapní roury a střecha.<sup>197</sup>

Dne 1. října 1912 byl na zdejší škole zřízen pokračovací průmyslový kurz. Subvence na něj byla poskytnuta od státu 850 korun, od okresu 200 korun, komory 100 korun, od obce 300 korun, od společenství různých živnostníků 50 korun, doprovodný příspěvek 202 korun a od spořitelenské společnosti 25 korun.<sup>198</sup>

Příjmy učitelovi podle faze z roku 1791 byly 283 zlatých 57 krejcarů. Z toho bylo za školné od žáků 6 až 9 krejcarů, užitek z pole a louky 3 zlaté, odměna v naturáliích od vrchnosti 7 měř žita, 2 sáhy dříví, od města 5 sáhů dříví. Z městského důchodu dostával 40 zlatých. Z kostelní pokladny za pašije 2 zlaté 30 krejcarů, za dříví při pálení svatých olejů na bílou sobotu 37 krejcarů, na struny 3 zlaté, na kalkanta 4 zlaté, koleda z každého čísla domu 3 krejcarů a na zelený čtvrtek ½ krejcaru, za štolu 16 zlatých. Pomocníkovy příjmy byly stanoveny takto: školné od žáků ročně 30 zlatých, z městských příjmů ročně 20 zlatých a dva sáhy dříví.<sup>199</sup>

Školní výdaje za rok 1874 byly 284 zlatých 76 krejcarů, za rok 1875 330 zlatých 20 krejcarů, za rok 1876 350 zlatých 45 krejcarů, Za rok 1877 317 zlatých 27 krejcarů, za rok 1878 593 zlatých a 33 krejcarů.<sup>200</sup>

---

<sup>195</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Krucemburk. Pamětní kniha školy krucemburské. Kniha č.1. Krucemburk. 1880-1936. s 274.

<sup>196</sup> Tamtéž. s. 338.

<sup>197</sup> Tamtéž. s. 352.

<sup>198</sup> Tamtéž. s. 378 – 380.

<sup>199</sup> Národní archiv. České gubernium - Školní faze. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 27. Karton číslo 63. Folie číslo 6 – 9.

<sup>200</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Okresní školní výbor Chotěboř. Chotěboř 1861-1893. Karton č. 44. fol. 22 – 27. Školní výdaje obecné školy v Kruceburku.

### 3.4 Dějiny školní budovy v Libici nad Doubravou od reforem Marie Terezie do roku 1914

Přesné datum vzniku školy není známo. První škola stála prý u kostela již kolem roku 1700 po postavení fary. Podle místních obyvatel se roku 1783 nacházela škola ve starém stavení čísla popisného 47, které se nazývalo Sekretárna. V budově se nacházela učebna a byt učitelův, k budově přináležela i malá zahrádka. Vyučování zde probíhalo do roku 1824, kdy byla škola rozšířena o druhou třídu a byla přestěhována do domu čísla popisného 6. Ten se nacházel na levé straně od kostela. Sestávala ze dvou pokojů pro učitele a jedné učebny a přistavěné druhé místnosti pro výuku na bývalé zahradě. Učiteli po rozšíření zůstal jen jeden pokoj, druhý byl zřízen pro učitelského pomocníka. Škola neměla sklep ani stodolu, proto si učitel pronajímal stodolu u sedláka. Ke škole byl později přistaven chlév.

Roku 1844 bylo rozhodnuto o stavbě nové školy. Nechal se zhotovit plán, vybrala se vhodná lokalita, ale stavba se odložila. Roku 1846 se školní střecha nechala opravit a pořídily se nová kamna. O pět let později byla škola uznána za nebezpečnou, jelikož tu byla možnost jejího zřícení. Proto se pro výuku najmulý dvě místnosti v čísle popisném 43 za 46 zlatých. Roku 1855 stavení školní v čísle popisném 6 vyhořelo. Roku 1857 škola koupila chalupu číslo popisné 11 pro novou školu za 401 zlatých. Následně byla chalupa zbourána a v roce 1862 se započalo se stavbou nové budovy školní. O dva roky později byla škola hotová. Novostavba byla jednopatrová. V přízemí se nacházel byt pro učitele a jeho pomocníka a v prvním patře se nacházely dvě učebny a kabinet pro školní pomůcky.<sup>201</sup>

Záchody byly zřízeny na dvoře školním roku 1877 za 300 zlatých, ale bohužel se musely ihned opravit za 25 zlatých.<sup>202</sup> Ke škole patřila také zahrada za domem čísla popisného 23, na které se nacházely ovocné stromy. Roku 1877 se založila školní zahrada u stodoly vedle školy na zeleninu, která byla oplocená. Roku 1874 se výnosem ze dne 19. prosince číslo 22987 škola rozšířila o třetí třídu. Učebna se udělala z bytu učitelova pomocníka. O dva roky později se na školním dvoře zřídilo letní cvičiště. Dvůr byl zavezen pískem a pořídila se bradla s hrazdou. V roce 1878 byla na chodby pořízena zábradlí a nová regulovaná kamna do učeben.<sup>203</sup>

Roku 1882 se škola rozšířila o čtvrtou třídu. Místo pro ni se našlo v domě čísla popisného 29, kde byla upravena místnost za 238 zlatých. Roční nájem činil 50 zlatých. Na školu tedy přibyl nový učitelův pomocník. Stejněho roku dostala škola dotaci 20 zlatých, aby

---

<sup>201</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Libice nad Doubravou. Pamětní kniha farní školy v Libici. Kniha č. 1. Libice nad Doubravou 1858-1927. s. 1 – 16.

<sup>202</sup>Tamtéž. s. 22.

<sup>203</sup>Tamtéž. s. 18 – 24.

pořídila do školních učeben záclony.<sup>204</sup> O rok později byly ve škole zřízeny rohatiny a do všech tříd byla dána umyvadla s ručníky.<sup>205</sup> Stejného roku byla místnost v domě čísla popisného uznána za nevyhovující a tak se učebna přestěhovala do místnosti najaté od paní Marie Tausigové v domě čísla popisného 14 za roční nájem 85 zlatých na šest let.<sup>206</sup> V roce 1885 se najala místnost v domě u pana Františka Veselého čísla popisného 13 pro pátou třídu za roční nájem 70 zlatých. Ta byla povolena o dva roky později výnosem ze dne 30. června číslo 2239.<sup>207</sup>

Další změny přišli ve školním roce 1887, kdy byly zřízeny na školní budově okapní roury.<sup>208</sup> Ve školním roce 1891/ 92 byla pořízena nová skříň do kabinetu, jelikož stávající již byla ve špatném stavu.<sup>209</sup>

Dne 10. srpna 1892 se rozhodla místní školní rada přistavit k nynější školní budově druhé patro. Inženýr Červenka z Čáslavi zhotovil potřebné plány. Stavba započala téhož roku a následujícího roku se v ní začalo vyučovat. Ve druhém patře se nacházely potřebné učebny pro čtvrtou i pátou třídu a kabinet. Od té doby se všechny oddělení školy nacházely v jedné budově.<sup>210</sup> O rok později se školní dvůr zavezl jílem a byla na něm zřízena studna na pitnou vodu. Na školní cvičiště se pořídila nová bradla, hrazda, stojany, můstek a kladina.<sup>211</sup>

Dne 1. září roku 1905 byla otevřena nová škola v Bezděkově a proto se od této školy oddělila. O rok později se zřídila nová škola v Lánech, takže se tato obec také vyjmula ze školní obce libické.<sup>212</sup>

Ve školním roce 1912 se pořídila v přízemí a v prvním patře budovy nová okna se záclonami. Ve stejném roce škola koupila zvonek za 36 korun. Až do roku 1914 se se školou a školní budovou nic důležitého nedělo.

Dle školní fise měl roku 1826 učitel příjmy ze školního platu 143 zlatých a 21 krejcarů a z normálního fondu 10 zlatých. Celkem tedy dostával 153 zlatých a 21 krejcarů. Podučitel dostával 70 zlatých. Z toho bylo za školné od žáků 6 až 9 krejcarů, užitek z pole a louky 2 zlaté, odměna v naturáliích od vrchnosti 3 míry žita, 1 sáh dříví, od města 2 sáhy

---

<sup>204</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Libice nad Doubravou. Pamětní kniha farní školy v Libici. Kniha č. 1. Libice nad Doubravou 1858-1927. s. 31.

<sup>205</sup> Tamtéž. s. 38.

<sup>206</sup> Tamtéž. s. 40.

<sup>207</sup> Tamtéž. s. 45 .

<sup>208</sup> Tamtéž. s. 48.

<sup>209</sup> Tamtéž. s. 58.

<sup>210</sup> Tamtéž. s. 61 – 63.

<sup>211</sup> Tamtéž. s. 65.

<sup>212</sup> Tamtéž. s. 78 – 79.

dříví. Z městského důchodu dostával 30 zlatých.<sup>213</sup> Roku 1870 dostal učitel navíc od patrona jednu míru pšenice, osm měr žita, jednu míru hrachu, dvě míry ječmene a 1 sud piva. Roku 1859 příjem učitele byl 383 zlatých a jeden a půl krejcaru a příjem podučitele byl 130 zlatých.<sup>214</sup>

### **3.5 Vývoj školní budovy v Příbyslavi od reforem Marie Terezie do roku 1914**

Kdy škola a první školní budova v městě Příbyslavi vznikla nelze přesně určit. První dochovaná zmínka se nachází v nadační listině majitele panství pana Zdeňka z Ronova z roku 1366.<sup>215</sup> Druhá zmínka se nachází v listinách Pražské kapituly, zmiňuje se o bakaláři Drzskovi, který byl ustaven správcem školy roku 1407.<sup>216</sup> Školní stavení z této doby bylo zničeno za husitských válek roku 1424. Kde stávalo, se přesně neví, ale podle ústního svědectví se nacházelo v budově číslo popisné 140 „U Hrobařů“. Další zmínka o školní budově pochází z roku 1725, kdy byla postavena nová dřevěná škola se zahrádkou za 60 zlatých. Nacházela se v úzké uličce proti farským chlévům a dostala číslo popisné 148. Stavení roku 1767 zcela shořelo. Nedlouho poté byla škola na stejném místě znovu postavena opět ze dřeva, avšak od té doby měla už dvě učebny.

Pro narůstající počet žáků škola přestala stačit a tak roku 1797 byla postavena nová jednopatrová z kamene. Uvnitř se nacházely dvě klenuté, těsné a tmavé učebny v přízemí a dva byty pro učitele a pomocníka v prvním patře. Ihned po začátku výuky v novostavbě se ukázaly vážné nedostatky. Jednak učebny byly příliš malé pro stanovený počet žáků a zadruhé do učebny pronikalo málo světla.<sup>217</sup>

Dosud dvoutřídní škola byla roku 1823 rozšířena o další třídu. Ta se měla nejdříve umístit do bytu učitelova, ale místní farář proti tomu podal protest. Z toho důvodu byla provedena na školní zahradě jednopatrová přístavba. V přízemí se nacházela potřebná učebna a v prvním patře nový byt pro druhého pomocníka. Stavení s přístavbou vydrželo dvacet pět let, poté bylo na spadnutí. Proto bylo roku 1824 nařízeno městu, aby budovu opravilo. K opravám se ihned

---

<sup>213</sup> Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 43. Karton číslo 67. Folie číslo 25 -25.

<sup>214</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 131 – 132.

<sup>215</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Příbyslav. Pamětní kniha Obecní školy Příbyslav. Kniha č. 1. Příbyslav 1822 – 1874. s. 15.

<sup>216</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 157.

<sup>217</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Příbyslav . Památní kniha školy Příbyslavské. Kniha č. 2. Příbyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 4 – 5.

přikročilo, avšak pro příští časy byla provedena dohoda s místními pány, aby dodávala veškerý potřebný materiál. V případě stavby nového stavení se náklad na koupi místa měl rozdělit rovným dílem mezi město, přiškolené obce i vrchnost. Městu nadále zůstala povinnost zřídit veškeré opravy, platit řemeslníky a učitele, obstarávat topivo, při stavbě darovat pozemek, pokud se nekupoval.<sup>218</sup>

Roku 1830 započato se stavbou nové školní budovy na náměstí. Výstavbou byl pověřen místní podnikatel a Josef Hesse. Stavení bylo dokončeno až za čtyři roky a dostalo číslo popisné 69. Uvnitř se nacházely tři třídy, byt pro učitele ze dvou místností, dva pokoje pro pomocníky. K budově ještě náležel přístěnek s dřevníkem, ale bohužel škola neměla zahradu. Co se týká rozmístění tak v přízemí se nacházela jedna učebna s bytem učitelovým a bytem prvního pomocníka, v druhém patře pak byly další dvě učebny s bytem pro druhého pomocníka. Celá stavba ve výsledku stála 9 232 zlatých a 10 krejcarů. Slavnostní vysvěcení proběhlo dne 8. listopadu téhož roku.<sup>219</sup>

Škola však také po nějakém čase přestala stačit pro stále se zvyšující počet dětí, jelikož v roce 1865 se škola rozšířila ze tří tříd na čtyři. Proto bylo o rok později přikročeno k přístavbě. Odkoupilo se místo, které se nacházelo mezi tehdejší školou a okresním soudem. Celé stavební práce trvaly rok. Po přístavbě se v budově nacházeli čtyři vyučovací třídy s jednou učebnou určenou pro výuku dívek v ručních pracích, byt pro hlavního učitele i tři byty pro učitelské pomocníky. Celkový náklad činil 4 574 zlatých a 15 krejcarů. Suma rozdělena mezi šlechtu za 2 333 zlatých a 9 krejcarů, město za 1 405 zlatých a 88 krejcarů i přiškolené obce za 835 zlatých a 15 krejcarů.<sup>220</sup>

Roku 1880 vznikla pobočka čtvrté třídy, o dva roky později byla škola již pětiletá s jednou pobočkou. Další změna přišla dne 6. ledna 1884, kdy byl při místní škole zřízen pokračovací průmyslový kurz. Druhá pobočka přibyla dne 1. ledna 1886 a třetí pobočka fungovala ode dne 1. ledna 1891. Díky rozšiřování školy o další učebny rušily se v budově postupně byty, proto roku 1891 se ve škole nacházelo už osm učeben a jeden byt pro řídícího učitele.<sup>221</sup>

Místní školní rada v Přibyslavi začala uvažovat o měšťanské škole. Proto na svém zasedání dne 23. listopadu 1892 se usnesla, aby se odeslala žádost za její zřízení.<sup>222</sup> Založení měšťanské školy bylo povoleno vynesemím ze dne 4. července 1895 číslo 24579 a hned 13.

---

<sup>218</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav . Památní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 7 – 9.

<sup>219</sup> Tamtéž. s. 10 – 12.

<sup>220</sup> Tamtéž. S. 14 – 17.

<sup>221</sup> Tamtéž. S. 19 – 22.

<sup>222</sup> Tamtéž. s. 27.



září téhož roku se otevřela první třída pro chlapce vedená v českém jazyce.<sup>223</sup> Správa byla nejdříve samostatná, ale podle nařízení číslo 2231 ze dne 12. srpna 1902 se správa stala společnou s obecnou školou. Učebna nacházela se v budově obecné školy v prvním patře mající na délku 7,09 metrů, na šířku 6,77 metrů, na výšku 3,15 metrů. Celkový obsah učebny sestával z 147,735 metrů krychlových. Na stěně na východní straně byly dvoukřídlové dveře otevírající se na chodbu, vysoké 1,99 metrů a široké 1,05 metrů. Na stejné straně nacházel se výstupek dlouhý 2,9 metrů a široký 2,27 metrů. Podlaha zabírala 46,9 metrů čtverečních. Na západní stěně byla tři okna vysoká 1,75 metrů a široká 0,94 metrů v celkové ploše 1,64 metrů čtverečních. Uvnitř se nacházelo třináct lavic, tři tabule, podium, stolek pro učitele, skříň, stolek s umývadlem i věšáky. Vhodná byla pro šedesát žáků, avšak osvětlení nevyhovovalo platným předpisům. Dne 14. září 1896 byla otevřena druhá třída a o rok později dne 13. září přibyla již třetí třída měšťanské školy chlapecké. Učebny pro nově vzniklé třídy musely být umístěny v obecním domě.<sup>224</sup>

K roku 1895 se ve školním stavení nacházelo sedm tříd obecné a jedna třída měšťanské školy, byt pro hlavního učitele, dva malé kabinety, malá sborovna. Stavení se místní školní radě zdálo nevyhovující, a proto se usnesla 29. října téhož roku o postavení nové školní budovy pro oba ústavy. Inženýr František Fiala stavitel z Hlinska byl vyzván, aby zhotovil plány na budovu pro každé ze čtyř vyhlédnutých míst. První se nacházelo na místě domů čísel popisných 18 i 19. Druhá vybraná lokalita byla na pozemku parcely číslo 179/1 na zádní straně města vedle silnice vedoucí do Šlapanova. Třetí místo zabíralo domy čísel popisných 142 a 143. Poslední možností bylo místo, kde se nacházely domky čísel popisných 100, 101, 102 i 193.<sup>225</sup>

Na schůzi místní školní rady 28. ledna 1896 bylo rozhodnuto o tom, že novostavba se postaví na prvním vybraném místě, tedy tam kde stávaly domky čísel popisných 18 i 19. První dům byl zakoupen městem od pana Františka Vichy za 4 400 zlatých, druhý dům již město vlastnilo. Oba přešly výměnou za stávající školní budovu do majetku školní obce. Plán stavby byl zhotoven nejdříve inženýrem Nekvapilem, avšak její rozpočet ve výši 128 710 zlatých a 26 krejcarů byl příliš veliký. Proto nakonec zvolen plán inženýra Františka Fialy za 60 349 zlatých, který byl doplněn stavitelem Josefem Pecháčkem za konečnou cenu 56 150 zlatých a 6 krejcarů. Stavba se zadala stavitelům Bedřichu a Karlu Fialovi. Škola měla

---

<sup>223</sup>SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav . Památní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 78.

<sup>224</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Okresní školní výbor Chotěboř. Chotěboř 1869-1949. Karton č. 36. fol. 45 – 48. O měšťanské škole chlapecké v Přibyslavi.

<sup>225</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav . Památní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 81 – 82.

sestávat ze čtrnácti učeben, kreslírny, tělocvičny o rozloze 92 metrů čtverečních, dvou ředitelen, sborovny, bytu pro školníka, tři kabinetů a sklepu na uhlí. V budově měly být zřízeny i ventilační průduchy. Chodby měly být 2 metry široké, učebny měly být vysoké jen 3,5 – 3,6 metrů. Měly se do ní vejít jak osmitřídí obecná škola, tak trojtřídí měšťanská chlapecká škola a popřípadě i trojtřídí měšťanská dívčí škola. Ke stavení měla náležet zahrada o rozloze 18 arů i venkovní tělocvična o rozloze 620 metrů čtverečních.

Stavěti se započalo 13. září 1897, kdy byl slavnostně položen základní kámen. Stavba se dokončila v srpnu následujícího roku a dne 28. září došlo k slavnostnímu vysvěcení stavení.<sup>226</sup> Novostavba nacházela se 483 metrů nad mořem, na náměstí proti pivovaru. Byla dvoupatrová, složená z předního a zadního traktu, ve kterých se nacházela zvláštní schodiště. Okna v předním traktu směřovala na jihovýchodní stranu k náměstí a okna v zadním traktu na severozápad. V přízemí předního traktu se nacházela první a druhá třída smíšená obecné školy, kancelář hlavního učitele a byt školníkův, v prvním patře se nalézala třetí a čtvrtá třída chlapecká obecné školy, první třída měšťanské školy i ředitelna měšťanské školy, ve druhém patře byla druhá a třetí třída školy měšťanské i kreslírna. V přízemí zadního traktu se nacházela tělocvična, pracovna pro ženské ruční práce i kabinet školy obecné, v prvním patře byla třetí a čtvrtá třída dívek školy obecné a kabinet, ve druhém patře se nalézala pátá třída dívčí školy obecné a dva kabinety pro školu měšťanskou. Dále ve škole byla v přízemí místnost, jež byla přístupná z obou částí budovy a zatím se nepoužívala, v prvním patře obdobné místnosti se využívalo pro sborovnu, a v patře druhém za kabinet.

První a druhá třída v přízemí měly podlahu 8,03 metrů dlouhou 7,05 metrů širokou, o celkové rozloze 56,61 metrů čtverečních. Učebna byla vysoká 3,60 metrů. Obě zabíraly prostor o rozloze 203, 8 metrů krychlových. V každé jsou okna 1, 20 metrů široká, 2,40 metrů vysoká. V každé třídě okna zaplňovaly plochu o velikosti 8,64 metrů čtverečních. Dveře se otevíraly do chodby a byly 1,20 metrů široké a 2, 40 metrů vysoké o celkové ploše 2,88 metrů čtverečních. Třetí třída školy obecné a první třída školy měšťanské v prvním patře měly každá podlahu o rozloze 57 metrů čtverečních, délku 8,03 metrů, šířku 7,21 metrů, výšku 3,6 metrů. Obě vyplňovaly prostor o 208 metrech krychlových. Každá měla tři okna o stejných rozměrech jako první a druhá třída v přízemí. Dále se v prvním patře nacházela čtvrtá třída chlapecká obecné školy, jež měla podlahu 9,21 metrů dlouhou a 7,21 metrů širokou o celkové rozloze 66,4 metrů čtverečních. Vysoká byla 3,6 metrů a pojímala prostor veliký 239 metrů

---

<sup>226</sup>SOKA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav . Památní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 114.

krychlových. Uvnitř se nacházela čtyři okna stejných rozměrů jako předešlá o celkové ploše 11,5 metrů čtverečních.

Druhá a třetí třída měšťanské školy nacházející se v druhém patře měly podlahu 8,03 metrů dlouhou a 7,21 metrů širokou o celkové ploše 57,9 metrů čtverečních. Vysoká byla 3,8 metrů a měla tři okna stejná jako v celé budově. Kreslárna též umístěná ve druhém patře měla podlahu 12,17 metrů dlouhou a 7,21 metrů širokou o celkové ploše 87,7 metrů čtverečních. Prostor kreslárny byl vysoký 3,8 metrů, celkově zaujímal 333 metrů krychlových a měl pět oken o 14?4 metrech čtverečních. V přízemí zadního traktu se nacházela pracovna, jež měla podlahu dlouhou 8,12 metrů a 7,05 metrů širokou o celkové ploše 57 metrů čtverečních. Zaujímal celkový prostor 206 metrů krychlových a měla tři okna. Dále ve stejné části budovy byla tělocvična, která měla podlahu o délce 13,07 metrů a šířce 7,05 metrů v celkové ploše 92 metrů čtverečních. Vysoká byla 4,83 metrů, zaujímal rozlohu 445 metrů krychlových a měla pět oken.

Třetí třída dívčí se třemi okny v prvním patře zadního traktu byla 1,84 metrů dlouhá, 7,21 metrů široká a 3,6 metrů vysoká. Podlaha zabírala plochu 60,56 metrů čtverečních a celá třída měla 28 metrů krychlových. Ve stejném patře se nacházela i čtvrtá třída dívčí se čtyřmi okny dlouhá 7,21 metrů, široká 9,93 metrů a vysoká 3,6 metrů. Podlaha měla 71,6 metrů čtverečních a celý prostor zabíral 257,7 metrů krychlových. Kabinet obecné školy umístěný také v prvním patře měl stěny dlouhé 8,12 metrů, široké 7,21 metrů a vysoké 3,6 metrů. Podlaha zabírala plochu 58 metrů čtverečních, celý kabinet pak měl tři okna a celkově 210 metrů krychlových. Sborovna na témže místě měla 7,7 metrů na délku, 5,08 metrů na šířku a 3,6 metrů na výšku. Celkový prostor byl 105 metrů krychlových.

Dva kabinety v druhém patře zadního traktu byly dlouhé 8,4 metrů, široké 7,21 metrů a vysoké 3,8 metrů. Zabíraly celkový prostor o 111,34 metrů čtverečních. Vedle se nacházela pátá třída dívčí se čtyřmi okny dlouhá 7,21 metrů, široká 9,93 metrů a vysoká 3,6 metrů o celkové ploše 257,7 metrů krychlových. Do každé třídy vedl ležatý ventilační kanálek pro přívod čerstvého vzduchu. Za odvodní ventil sloužil komínek. Školní stěny byly obílené. V první třídě měšťanské školy se nacházely starší lavice 2,95 metrů dlouhé, v ostatních třídách byly nové dvousedadlové lavice. V každé třídě se nacházely železná dvouplášťová regulační kamna a plivátka, která byla umístěna i na chodbách a schodech. V učebnách bylo po jednom kuse, na chodbách a schodech po dvou. Hlavní vstupní chodba byla 2,46 metrů široká, ostatní chodby byly jen 2 metry široké. Podlahy v přízemí byly vyrobené ze žulových ploten a v patrech z cementových ploten. Kamenné schody vysoké 14,5 metrů měly 1,50 metrů dlouhé a 0,35 metrů široké stupně. Chlapecké záchody byly v každém patře v předním

traktu, měly na délku 5,26 metrů a na šířku 3 metry. Pisoáry pocházely ze svislé kamenné desky se žlábkem. Dívčí záchody se nacházely v zadním traktu, byly 4,74 metrů dlouhé a 2,63 metrů široké. Podlahy ve všech místnostech se záchody byly vyrobené z cementu. Hned za nimi se nacházely dvě řádně zaklenuté a nepropustné žumpy s kanály. Školní zahrada ještě neexistovala, ale její založení se plánovalo z části ve dvoře u zadního traktu i z části vzadu za cvičišťem. Škola měla své vlastní smetiště, které se zakrývalo dřevěnými prkny.<sup>227</sup>

Dne 29. září 1997 byl podán místní školní radou návrh na rozdělení první a druhé třídy podle pohlaví pro veliký počet dětí. Vše povoleno 19. května 1898.<sup>228</sup> Z toho důvodu se dne 4. srpna téhož roku hlavní učitel vzdal svého bytu přímo ve škole v budoucí škole, aby se vzniklé místo mohlo využít pro učebnu.<sup>229</sup> Stejněho roku 1898 byla poslána žádost o zřízení měšťanské školy dívčí, které bylo vyhověno 7. října. V důsledku toho byla zrušená pátá třída dívčí na obecné škole.<sup>230</sup>

První úpravy nové budovy proběhly roku 1898. Dne 23. června koupeny do školy čtrnáctery kamna a sporák do kuchyně za 970 zlatých. Téhož roku bylo pořízeno dvacet čtyři židlí z ohybového dřeva za 60 zlatých pro obě školy.<sup>231</sup> O letních prázdninách byla celá škola vymyta a vybělena.<sup>232</sup> O rok později byly 22. března pořízeny pro druhou a třetí třídu dvousedadlové lavice s vrchní posuvnou deskou.<sup>233</sup>

Kvůli vlhkosti v budově školní byla dne 15. července 1901 ve škole objevena houba na záchodech v přízemí v zadním traktu a v učebně i v kanceláři předního traktu.<sup>234</sup> Proto byly podlahy v obou místnostech vytrhány, násyp pod nimi vyvezen, napadená malta ze spár vyškrobána, do spár a na zed' naházen včelí dehet. Kolem obou místností byly vyžděny kanálky. Navezl se nový násyp, poté se nahoru dala impregnovaná prkna. Na záchodech vytrháno a odstraněno dřevěné pažení a sedadlové bednění, pažení bylo poté opatřeno cementovou podezdívkou, sedadlové ústí rour dole obezděno cementovými stupínky a opatřeno jednoduchou dubovou sedadlovou deskou, zároveň byl vysekán a upraven pisoárový žlábek.<sup>235</sup> Stejněho roku bylo do školy pořízeno čtyřicet osm nových lavic a byla oplocena školní zahrada laťkovým plotem s kamennými sloupy. Ve škole toho času byly zřízeny

---

<sup>227</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Okresní školní výbor Chotěboř. Chotěboř 1873-1900. Karton č. 36. fol. 25 - 31. O škole obecné.

<sup>228</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Příbyslav . Památní kniha školy Příbyslavské. Kniha č. 2. Příbyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 94.

<sup>229</sup> Tamtéž. s. 104.

<sup>230</sup> Tamtéž. s. 107.

<sup>231</sup> Tamtéž. s. 108.

<sup>232</sup> Tamtéž. s. 114.

<sup>233</sup> Tamtéž. s. 124.

<sup>234</sup> Tamtéž. s. 158.

<sup>235</sup> Tamtéž. s. 184 – 186.

pobočky při první a druhé třídě obecné školy.<sup>236</sup> Obecná škola se tehdy skládala z pěti postupných tříd, dvou definitivních a dvou zatímních poboček.<sup>237</sup>

Další úpravy v budově se konaly roku 1904, kdy byla vymalována kreslárna s ředitelnou a na školním letním cvičišti se obnovil stojan pro šplhací žebříky a tyče.<sup>238</sup>

Příjmy učitelovy byly roku 1790 ročně 325 zlatých 15 krejcarů. Skládaly se z kostelních příjmů za pašije 1 zlatý 10 krejcarů, za nadace 2 zlaté 2 krejcarů, za štolu 20 zlatých. Pak dostával od školní obce deputát a plat za rekviem ve výši 79 zlatých 30 krejcarů, školní plat 196 zlatých 23 krejcarů, za koledu 5 zlatých a od přiškolených obcí 21 zlatých a 50 krejcarů. Z tohoto všeho si musel vydržovat pomocníka. První pomocník dostával ročně 30 za služby a 60 zlatých na stravu, druhý pomocník dostával 24 zlatých za službu a 60 na stravu. Roku 1838 byl již plat učitele 176 zlatých za rok. Pomocníci byly už placeny zvláště, první měl 80 zlatých a druhý 70 zlatých ročně.

Rozpočet na rok 1909 činil příjem 91 korun 88 haléřů, výdaj 4 698 korun 15 haléřů. Schodek se platil školní přirážkou ve výši 24%.<sup>239</sup>

### **3.5 Dějiny školní budovy evangelické školy v Krucemburku od reforem Marie Terezie do roku 1914**

První zmínka o evangelické škole v Krucemburku se pochází z roku 1784, kdy byl zdejší učitelem Jan Molitoris. Potvrzen ve své funkci byl 18. srpna. Výuka probíhala v dřevěném špýcharu. Po krátkém čase se škola přestěhovala do bývalé dřevěné šatlavy, která byla vystavěna roku 1778 za 115 zlatých a 26 krejcarů. Dostala číslo popisné 123 a nacházela se uprostřed náměstí. Roku 1820 byla postavena nová školní budova z kamene, jelikož šatlava byla už dosti sešlá. Skládala se z učebny, bytu učitele, kuchyně a chodby.<sup>240</sup>

Roku 1845 se byt učitelův vyhodnotil jako těsný, tak se zadní část školy přestavěla a rozšířil se byt. Náklad za přestavbu činil 484 zlatých a 45 krejcarů. Za lámané a tesané kamení se zaplatilo 46 zlatých 55 krejcarů, za šindel a dříví 64 zlatých 5 krejcarů, za hřebíky 17 zlatých 8 krejcarů, za vápno 23 zlatých, za sypku 50 zlatých, za kolky a plán 15 zlatých 55 krejcarů, za dvacet dní práce nádeníkům 12 zlatých, kameníkům 12 zlatých 36 krejcarů, zedníkům 152 zlatých 45 krejcarů, tesařům a truhlářům po 31 zlatých 30 krejcarech,

<sup>236</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav . Památní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839. s. 162.

<sup>237</sup> Tamtéž. s. 179.

<sup>238</sup> Tamtéž. s. 212.

<sup>239</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 165 – 167.

<sup>240</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Obecná evangelická škola Krucemburk. Pamětnice evangelické školy. Kniha č. 1. Krucemburk 1890-1923. s. 6 – 12.

zámečníkům 1š zlatých, kovářům 3 zlaté 41 krejcarů. Škole na přestavbu půjčil přední starší církve pan František Jelínek 193 zlatých 54 krejcarů. Během přestavby se vyučovalo v pronajaté místnosti za 16 zlatých u člena evangelické církve pana Františka Dobrovolného v čísle popisném 122. Po dokončení přestavby byl nově rozšířený byt předělán na učebnu a bývalá třída se stala bytem. Světnice pro výuku měla na délku 6,68 metrů, na šířku 6 metrů, na výšku 2,74 metrů. Podlaha zabírala plochu o 40 metrech čtverečních a obsah učebny byl 109,8 metrů krychlových. Do třídy se pořídila nová tabule a lavice byly srovnány do jedné řady. O rok později byl ke škole postaven sklep.<sup>241</sup> Vedle stavení se nacházelo kryté smetiště.

Podle výroční zprávy z roku 1854 byly ke škole přiděleny osady Hluboká, Ransko, Ždírec nad Doubravou, Kohoutov a Benátky. Školu zaopatřovala krucemburská evangelická církev. Školní světnice i byt byly světlé a suché. Škola byla ve stavu prostředním, což znamenalo, že každoročně potřebovala nějaké malé opravy.

První velká oprava budovy přišla roku 1857, kdy byla dána nová prkenná podlaha a rámy. Dále se strop opatřil laťkami, přestavila se kamna, opravily se zámky na dveřích a střecha. Opravy stály 94 zlatých a 11 krejcarů. Deset prken na podlahu a pět trámů pod podlahu stálo stejně 5 zlatých 30 krejcarů. Za podlažníky se dalo 51 krejcarů, za tři okna a latě na strop stejný obnos 3 zlatých, za přestavení kamen 36 krejcarů, za rám ke dveřím učebny a správu dveří u učebny a bytu 2 zlaté 8 krejcarů, za šindele 36 zlatých. Za tesařské práce trvající osm dní se zaplatilo 5 zlatých, za nádenické práce odvedené během čtyř dnů 1 zlatý 36 krejcarů, za zednické 30 zlatých.<sup>242</sup> Další opravy proběhly roku 1881. Celá škola byla vybílena, na půdě se zřídila komora s dvěma skleněnými okny, trhlina na severovýchodní straně budovy se zacelila, byla postavena nová kachlová kamna a na střechu nad bytem učitelovým se pořídily nové šindelí.<sup>243</sup>

Dne 28. června 1870 dekretem číslo 3758 prohlášena škola za soukromou, což se nikomu nelíbilo, proto byly podány protesty proti tomuto rozhodnutí téhož roku, pak roku 1872 a 1874. Nebylo jim však vyhověno.<sup>244</sup>

Při prohlídce školy okresním školním inspektorem konané dne 21. března 1887 bylo zjištěno, že místnosti ani zařízení nevyhovují zákonným ustanovením a pro velký počet dětí se má zřídit druhá třída. Proto vznikla myšlenka o potřebě stavby nové školní budovy. Lokalita byla vybraná na místě ovocné zahrady číslo parcely 64/1 a odkoupena za 2 000

---

<sup>241</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Obecná evangelická škola Krucemburk. Pamětnice evangelické školy. Kniha č. 1. Krucemburk 1890-1923. S. 23 – 24.

<sup>242</sup> Tamtéž. s. 29 – 35.

<sup>243</sup> Tamtéž. s. 67 – 68.

<sup>244</sup> Tamtéž. s. 44 – 49.

zlatých. Plán jednopatrové budovy byl vypracován stavitelem Františkem Fialou z Hlinska. Stavba započala dne 17. dubna 1888. Přes léto bylo stavení dáno pod šindelovou střechou za 3 000 zlatých, ostatní práce byly ponechány na další rok. Po dokončení prací budova ohledána komisí 11. listopadu 1889. Byla schválena a vyučovat se začalo od 1. května 1890. Slavnostní svěcení proběhlo 17. listopadu 1889. Stála 8521 zlatých 59 krejcarů. V budově se nacházely v přízemí dvě učebny a v patře byt pro učitele. Ke škole náležel školní dvůr se zahradou a cvičišťem.<sup>245</sup> Bývalá budova byla prozatím pronajata a dne 17. prosince 1890 prodána za 852 zlatých.<sup>246</sup>

Nařízením ze dne 29. září 1892 číslo 22593 bylo uděleno škole právo veřejné. Stejného roku se ve škole zřídil kabinet a v přízemí budovy se postavil dřevník.<sup>247</sup> O čtyři roky později v době letních prázdnin byla celá škola vybílána a vymyta, lavice se natřely a nalakovaly.<sup>248</sup> Od roku 1897 nesla školní budova číslo popisné 185.<sup>249</sup>

První úpravy budovy proběhly roku 1897, kdy byly přiděleny dveře ke všem čtyřem záchodům.<sup>250</sup> O rok později byly do záchodů pořízeny nové žlábkové trubky s olověnou trubkou. Místnosti se vybílily a okna s dvěma nově natřely.<sup>251</sup> Bílení a natírání proběhlo i roku 1901, kdy se také opravila fasáda školy, chodba ke sklepu se uzavřela dveřmi a byly pořízeny nová bradla, lešení a kladina na cvičišťe.<sup>252</sup> Další opravy přišli roku 1904, kdy se opravila fasáda na západní straně školy poničená krupobitím. Žlaby a plechy byly nově natřeny.<sup>253</sup> Okapy se měnily za nové z železného pozinkovaného plechu roku 1911.<sup>254</sup> Dne 13. Října 1912 se na zdejší škole zřídila pokračovací živnostenská škola pro učně.<sup>255</sup> Až do roku 1914 se již s budovou a školou nic nového neudálo.

Roku 1811 měl být příjem učitele 80 zlatých ročně, toho se ale nedosáhlo, proto přidány výnosy ze 4 měr polí. Roku 1830 dostával učitel 120 zlatých ročně, o třicet let později již 217 zlatých ročně. Roku 1881 bylo školné 180 zlatých, za varhanictví 40 zlatých, z pohřbů 10 zlatých a v naturáliích 6 měr žita a 4 míry polí. Což dohromady dávalo částku 270 zlatých.

---

<sup>245</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Obecná evangelická škola Krucemburk. Pamětnice evangelické školy. Kniha č. 1. Krucemburk 1890-1923. s. 81 – 88.

<sup>246</sup> Tamtéž. s. 98.

<sup>247</sup> Tamtéž. s. 108.

<sup>248</sup> Tamtéž. s. 129.

<sup>249</sup> Tamtéž. s. 139.

<sup>250</sup> Tamtéž. s. 150.

<sup>251</sup> Tamtéž. s. 157.

<sup>252</sup> Tamtéž. s. 175 – 176.

<sup>253</sup> Tamtéž. s. 192.

<sup>254</sup> Tamtéž. s. 239.

<sup>255</sup> Tamtéž. s. 248.

Po roce 1891 už měl učitel nárok na 400 zlatých a byt. Pomocníci učitele dostávali před rokem 1870 téměř jen stravu a před rokem 1880 již 200 zlatých.

Rozpočet na rok 1908 činil 2 709 korun 24 zlatých. Na školní potřebu připadlo 280 korun, na plat řídícího učitele 1 050 korun, pro druhého učitele 920 korun, pro industriálního učitele 100 korun, na stavební úpravy školní budovy 30 korun, za daně a poplatky 90 korun, za úroky z dluhů 197 korun a na různé výdaje 42 korun 24 haléřů.<sup>256</sup>

---

<sup>256</sup> Chotěbořsko: Školství I. První. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910. Bez ISBN. s. 165 – 167.



## Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo popsat dějiny školních budov na území Chotěbořska tak, aby byly zaznamenány důležité momenty, které ovlivňovaly jejich historii. Vývoj školních budov na území Chotěbořska po reformách tereziánských postupoval zpočátku velmi pomalu. To se změnilo roku 1805, když bylo vydáno Politické školské zřízení. Od té doby se budovy vyvíjely rychlejším tempem. S postupem času se kladly větší nároky na místo stavby školy, materiál, účelnost, vnitřní vybavení, výzdobu, světlo, větrání, vytápění, uklízení, pitnou vodu, učební pomůcky a hygienu.

Budovy byly po většinu času ve vymezeném časovém období většinou v nevyhovujícím stavu. Provádění oprav a úprav bylo na každoročním pořádku. Také nestačily narůstajícímu počtu žáků. Nepříjemnými událostmi, které postihovaly zdejší školy, byly požáry, mrazy, krupobití a vlhkost společně s plísněmi. Často se ve školách objevovaly i epidemie nemocí jako byly například spalničky. Peníze na financování škol hrály velkou roli. Tam kde se jich nedostávalo, tam to bylo poznat. Dalším nepříjemným faktem byla velikost školních učeben, žáci se v nich tísnili. Což nemohlo mít na jejich studijní výsledky dobrý vliv.

První kapitola popisuje stručný vývoj školství od reformy Marie Terezie do roku 1914, které v této době prošlo velkými změnami. Prvním impulsem bylo roku 1774 vydání Všeobecného školního řádu pro německé normální, hlavní a triviální školy v císařských královských zemích dědičných neboli Tereziánského školního řádu. Druhým mezníkem bylo roku 1805 vydání Politického školského zřízení. Třetí důležitý zlom nastal v roce 1869, kdy byl vydán říšský zákon, jehož oficiální název zněl Zákon, kterým se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných, též nazývaný Hasnerův či květnový. Poté se až do roku 1822 nic ohledně školství nezměnilo.

Druhá kapitola pojednává o dějinách školství na území Chotěbořska. Školství se zde pomalu vyvíjelo současně se školstvím v celé zemi. Školy byly na počátku zkoumaného období jednotřídní, a tedy školní docházka nebyla příliš velká. To se začalo postupně měnit hlavně po roce 1800, kdy se zřizovaly školy nové a stávající školy se rozšiřovaly.

Třetí kapitola je věnovaná dějinám a vývoji školních budov na Chotěbořsku od reformy Marie Terezie do roku 1914. V první podkapitole nejdříve líčím obecné dějiny na celém území politického okresu Chotěbořska, kde se postupně přešlo od dřevěných chatrných budov k budovám pevnějším kamenným. Poté v dalších podkapitolách uvádím dějiny jednotlivých školních budov na Chotěbořsku. Vybrala jsem si čtyři největší školy na území Chotěbořska v Chotěboři, Krucemburku, Libici nad Doubravou, Přibyslavi a jednu evangelickou školu

v Krucemburku. Vývoj těchto budov se v mnohém podobá, jen evangelická škola v Krucemburku měla těžší podmínky. Byla totiž školou soukromou a stát na ní nijak nepřispíval ani nedohlížel až do roku 1892, kdy jí bylo uděleno právo veřejnosti.

Na závěr bych ráda podotkla, že to, jak školní budova vypadala a byla zařízena, se odráželo i na vývoji školství. S postupným zlepšováním jejího stavu se zvyšovala i školní docházka a postupně rostla všeobecná vzdělanost národa.

## Resumé

The aim of this thesis was to describe the history of the school buildings on the territory of Chotěbořsko, by the important moments which have been noticed the affect of their history.

The first chapter describes a brief development education from the reforms of Maria Theresa in 1774, which at this time has undergone big changes. The first impulse was in 1774 the release of Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy v císařských královských zemích dědičných or Tereziánský školní řád. The second milestone was the year 1805 when were the release of Politické školské zřízení. The third important turning point set in 1869, when it was issued by the imperial law, whose official name was Zákon, kterým se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných, also called Hasnerův or květnový. Then nothing about education was changed, up to the year 1822. The second chapter discusses the history of education in the territory of Chotěbořsko. Education here is slowly evolved simultaneously with education in the whole country. School at the beginning of the period under review had one class, and school attendance was not too large. It began to gradually change especially after 1800, when the school's pursuit of new and existing schools were expanding.

The third chapter is devoted to the history and development of the school buildings on the Chotěbořsko from the reforms of Maria Theresa in 1774. In the first part first I depict general history of the whole territory of the political district of Chotěbořsko, where they gradually switched from wooden shaky buildings to stronger stone buildings. Then in the next section is presenting the history of each of the school buildings at Chotěbořsko. I chose the four biggest schools on the territory of Chotěbořsko in Chotěboř, Krucemburku, Libice nad Doubravou, Přibyslavi and one evangelical school in Krucemburku. The development of these buildings are very similar, only the evangelical school in Krucemburku should have harder conditions. Indeed, the school was private and State not given to any help or it wasn't in charge until 1892, when the school was granted the right to the public.

## Seznam pramenů a literatury

### I. Prameny

Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Účet příjmů a vydání, důchodu obecního, fondu chudinského a školní obce Chotěboře za správní rok 1911. Chotěboř 1912.

Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Účet závěrečný důchodu obecního, fondu chudinského a školního města Chotěboře za rok 1912. Chotěboř 1913.

Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Město Chotěboř. Závěrečný účet za rok 1913. Chotěboř 1914.

Archiv Městského muzea Chotěboř. Školství Chotěboř DO1. Město Chotěboř. Závěrečný účet za rok 1914. Chotěboř 1915.

Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 53. Karton číslo 53.

Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 27. Karton číslo 63.

Národní archiv. České gubernium - Školní fase. Čechy 1772-1869. Inventární číslo 43. Karton číslo 67.

SOKA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Pamětní kniha školy v městě Chotěboři. Kniha č. 1. Chotěboř 1844 – 1891.

SOKA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Památní kniha. Kniha č. 2. Chotěboř 1892 – 1906.

SOKA Havlíčkův Brod. Měšťanské a obecné školy Chotěboř. Památní kniha. Kniha č. 3. Chotěboř 1906 - 1940.

SOKA Havlíčkův Brod. Národní škola Stříbrné Hory. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Stříbrné Hory 1879-1915.

SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Čachotín. Pamětní kniha lokální školy. Kniha č.1. Čachotín 1847-1892.

SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Jitkov. Pamětní kniha. Kniha č. 1. Jitkov 1894-1909. s. 1.

SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Klouzovy. Památní kniha. Kniha č. 1. Klouzovy 1897-1934.

SOKA Havlíčkův Brod. Základní devítiletá škola Vepříkov. Kronika školy. Kniha č. 2. Vepříkov 1892-1918.

<sup>1</sup> SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Krucemburk. Pamětní kniha školy krucemburské. Kniha č.1. Krucemburk.

SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Libice nad Doubravou. Pamětní kniha farní školy v Libici. Kniha č. 1. Libice na Doubravou 1858-1927.

SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav. Pamětní kniha Obecní školy Přibyslav. Kniha č. 1. Přibyslav 1822 – 1874.

SOkA Havlíčkův Brod. Základní škola Přibyslav . Památní kniha školy Přibyslavské. Kniha č. 2. Přibyslav 1875 – 1902, 1813 - 1839.

SOkA Havlíčkův Brod. Obecná evangelická škola Krucemburk. Pamětnice evangelické školy. Kniha č. 1. Krucemburk.

SOkA Havlíčkův Brod. Okresní školní výbor Chotěboř. Chotěboř 1869-1949. Karton č. 36. fol. 45 – 48. O měšťanské škole chlapecké v Přibyslavi.

## **II. Edice pramenů**

ADAM, Petr; PAVLÍČEK, Stanislav. Pamětní knihy města Chotěboře II. díl: chotěbořské kroniky z let 1939 – 1979. Chotěboř: Město Chotěboř, 2010. ISBN 978-80-87330-05-0.

## **II. Literatura**

ADAM, P.,Königsmarková Z., Pavlíček S. 140 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. Chotěboř: Město Chotěboř, 2009. ISBN 978-80-87330-02-9.

Chotěbořsko. 1. sv, Školství. Chotěboř: Okresní školní rada, 1910.

LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. Radostné dětství? : Dítě v Čechách 19. století. Praha 2006. ISBN 80-7185-647-9.

RÝDL, Karel. K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I.: (1774-1989). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-322-5.

SOMER, Miroslav. Dějiny školství a pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 1. díl, Praha 1919. s. 140 – 141.

ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, 2. díl, Praha 1919.

ŠAFRÁNEK, Jan. Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769 – 1895. Praha: nakladatel Jan Kytka, 1897.

TAUBENEK, Karel. Rukověť školství obecného. Praha: I. L. Kober, 1892.

TICHÝ, Jaroslav. 125 let školy v Buttulově ulici v Chotěboři. In Chotěbořské echo. Měsíčník městského úřadu. IV/1995.

VESELÁ, Zdenka. Příspěvek k dějinám českého školství. Praha 1984.